

Priručnik za interpretaciju baštine

KRSn'
KRS

PRIRUČNIK ZA INTERPRETACIJU BAŠTINE

Mirna Draženović, Aleš Smrekar (ur.)

© 2020 ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika

Urednici: **Mirna Draženović, Aleš Smrekar**

Autori: **Dragana Lucija Ratković Aydemir, Ivana Jagić Boljat,**

Mirna Draženović, Iva Klarić Vujović, Mateja Kuka,

Katarina Polajnar Horvat, Aleš Smrekar

Predgovor: **Mateja Breg Valjavec**

Prijevod: **Klemen Prah (v slovenščino),**

Mirna Draženović (v hrvaščino)

Izdavač: **ZRC SAZU, Geografski inštitut Antona Melika**

Za izdavača: **Matija Zorn**

Založnik: **Založba ZRC**

Za založnika: **Oto Luthar**

Glavni urednik: **Aleš Pogačnik**

Oblikovanje i prijelom: **studiobotas**

Tisak: **Birografika Bori**

Naklada: **250 izvodov**

Prva izdaja, prvi natis. / Prva e-izdaja.

Ljubljana 2020

Pristup elektronskoj verziji priručnika podložna je uvjetima međunarodne licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0.

<https://doi.org/10.3986/9789610502470>

Doprinos se temelji na projektu Zaštita i valorizacija baštine te razvoj održivog turizma u prekograničnom krškom krajoliku - KRASN'KRŠ, financiranog iz programa Interreg Slovenija - Hrvatska, Europskog fonda za regionalni razvoj te istraživačkom programu Geografija Slovenije (P6-0101), financiranog od Javne agencije za istraživačku djelatnost Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

719(035)

PRIROČNIK za interpretaciju dediščine / [avtorji Dragana Lucija Ratković ... [et al.] ; urednika Mirna Draženović, Aleš Smrekar ; spremna beseda Mateja Breg Valjavec ; prevoda Klemen Prah (v slovenščino), Mirna Draženović (v hrvaščino)]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, 2020

Vsebuje tudi prevod, tiskan v obratni smeri: Priručnik za interpretaciju baštine ISBN 978-961-05-0246-3

1. Ratković, Dragana Lucija 2. Draženović, Mirna 3. Priručnik za interpretaciju baštine

COBISS.SI-ID 303192320

ISBN 978-961-05-0247-0 (pdf)

COBISS.SI-ID= 303661824

Priručnik za interpretaciju baštine

Sadržaj

Baština	8
Prirodna baština	10
Zaštićena prirodna područja	10
Kulturna baština	15
Materijalna kulturna baština	16
Nematerijalna kulturna baština	20
Interpretacija baštine	24
Definicije i ciljevi interpretacije baštine	24
Dobrobiti interpretacije baštine	26
Planiranje interpretacije	27
Proces interpretacijskog planiranja	28
Ekomuzej kao primjer umrežavanja prirodne i kulturne baštine	32
Koncept ekomuzeja	35
Načela ekomuzeja	36
Ekomuzeji i turizam	40
Interpretacijska infrastruktura	40
Interpretacijska infrastruktura u zatvorenom	40
Interpretacijski i posjetiteljski centri	44
Muzeji	46
Infrastruktura i interpretacija na otvorenom	46
Sustav interpretacije i signalizacije	49
Urbana oprema	49
Tematska dječja igrališta	50
Umjetnost i umjetničke intervencije	

Mediji interpretacije	54
Medij stalne izložbe	54
Audiovizualni mediji i alati interpretacije i prezentacije	59
Osobna interpretacija	60
Interpretacijsko vodstvo	60
Osnovni ciljevi interpretacijskog vođenja	63
Primjer razvoja interpretacijske šetnje	64
Programska djelatnost	76
Festivali	76
Izvedbena događanja	77
Kreativne radionice	78
Povremene i putujuće izložbe	80
Rezidencijalni umjetnički program	81
Istraživačko i znanstveno djelovanje	81
Sportski programi i događanja	82
Razvoj interpretacijskog sadržaja	86
Tekstualni sadržaj – interpretacijski tekst	86
Osnovna načela pisanja interpretacijskog teksta	86
Struktura interpretacijskog teksta	87
Savjeti za interpretacijsko pisanje	88
Vizualni sadržaj	89
Interpretacijski vizualni sadržaj	89
Projektni zadatak	90
Crteži/ilustracije	91
Fotografije	91
Zemljopisne karte	92
Literatura	96

Interpretirajmo baštinu!

Da, ali kako? Što znači interpretacija? Napokon je pred nama priručnik koji daje sveobuhvatne smjernice o tome kako interpretirati baštinu. Riječ *interpretacija* ima vrlo široko značenje i nalazimo je u različitim kontekstima. Znanstvenici interpretiraju rezultate istraživanja i otkrića, pisci interpretiraju kroz književna djela i pjesme, glazbenici interpretiraju kroz glazbu, likovni umjetnici interpretiraju kroz likovna djela i tako dalje.

Interpretacija baštine, pak, obuhvaća prirodnu i kulturnu (materijalnu i nematerijalnu) baštinu, a *interpretator baštine* promišlja o alatima i medijima prezentacije baštinskih fenomena. Dakle, glavna zadaća interpretatora baštine je da na temelju poznatih činjenica daje dublje značenje baštinskom fenomenu (npr. otapanju vapnenca ili umijeću gradnje suhozida) te interpretira, odnosno predstavi priču tog fenomena na razumljiv način, zanimljiv široj javnosti.

Kako to postići predstavljeno je kroz *Priručnik za interpretaciju baštine*. Priručnik ponajprije definira teorijski aspekt interpretacijske struke kroz prirodnu i kulturnu baštinu te njezinu interpretaciju. Potom slijede praktični aspekti struke u okviru kojih se predstavljaju ekomuzeji, interpretacijska infrastruktura, različiti mediji interpretacije, programska djelatnost i razvoj interpretacijskog sadržaja.

Priručnik je rezultat znanja i prekogranične suradnje stručnjaka s područja baštine i interpretacije baštine u Sloveniji i Hrvatskoj te jedno od mnogih dostignuća projekta KRASn'KRŠ: Zaštita i valorizacija baštine te razvoj održivog turizma u prekograničnom krškom krajoliku / *Ohranjanje in valorizacija dediščine ter razvoj trajnostnega turizma v čezmejni kraški pokrajini*, kojeg sufinancira Program prekogranične suradnje Interreg Slovenija-Hrvatska 2017. - 2020.

dr. Mateja Breg Valjavec,
voditeljica projekta KRASn'KRŠ

Baština

U ovom poglavlju donosimo kratak pregled osnovnih pojmova i legislative vezanih uz prirodnu i kulturnu baštinu te njihove definicije. U smislu održivog razvoja turizma destinacije, o baštini treba promišljati kao o **RESURSIMA** koji stvaraju preduvjete za razvoj posebnih oblika turizma koji su tema sljedećeg poglavlja.

PRIRODNA BAŠTINA odnosi se na sve prirodne fenomene, floru i faunu. Podrazumijeva krajolike, terene i druge prirodne resurse koje želimo očuvati. Ona čini ukupnost prirodnih vrijednosti podneblja (Prirodna baština RH... 2019).

U **KULTURNU BAŠTINU** ubrajamo sve materijalne i nematerijalne vrijednosti koje smo naslijedili i želimo ih očuvati za sljedeće generacije jer one su okosnica identiteta svakog mjesta i ljudske zajednice. Podrazumijeva naslijeđene materijalne artefakte i naslijeđena nematerijalna dobra neke skupine ili društva.

Prirodna ba

Kulturna ba

Zaštićena područja

Nacionalni park
Park prirode
Strogi rezervat
Posebni rezervat
Spomenik prirode
Značajni krajobraz
Park-šuma
Spomenik parkovne arhitekture

Šumska vegetacija
Ornitološki rezervat
Botanički rezervat
Zoološki rezervat
Rezervat u moru
Paleontološki rezervat
...

Baština

Zaštićene životinjske vrste

Zaštićene biljne vrste

Zaštićena staništa

Natura 2000 staništa

Natura 2000 vrste

...

Materijalna kulturna baština

Pokretno kulturno dobro

Zbirka predmeta
Crkveni inventar i predmeti
Arhivska građa, zapisi, dokumenti
Pisma, rukopisi
Filmovi
Arheološki nalazi
Antologijska dijela likovnih
i primjenjenih umjetnosti i dizajna
...

Baština

Nepokretno kulturno dobro

Nematerijalna kulturna baština

Oralne tradicije i ekspresije
Izvođačke umjetnosti
Socijalne prakse, rituali i svečanosti
Znanja i djelovanja povezana s prirodom
Tradicionalni obrti
...

Grad, selo ili naselje
Spomenik
Građevina i njezini dijelovi
Elementi povijesne opreme naselja
Arheološko nazalište ili zona
Vrtovi, perivoji i parkovi
...

Prirodna baština

Prirodna baština označava **PRIRODNE ODLIKE** koje se sastoje od fizičkih ili bioloških formacija ili grupa takvih formacija, a imaju svjetski iznimnu vrijednost s estetskog ili znanstvenog gledišta. Ovdje ubrajamo geološke i fizičko-geografske formacije i točno određene površine koje predstavljaju **STANIŠTA UGROŽENIH VRSTA ŽIVOTINJA I BILJAKA** od svjetski iznimne vrijednosti s gledišta znanosti i zaštite i očuvanja prirode; kao i **MJESTA U PRIRODI** ili točno određene površine u prirodi koje su od svjetski iznimne vrijednosti s gledišta znanosti, zaštite i očuvanja prirode ili kao prirodne ljepote (Kostović-Vranješ 2015).

Prirodna baština odnosi se na zbroj elemenata biološke raznolikosti, uključujući floru, faunu i tipove ekosustava, zajedno s pripadajućim geološkim strukturama i formacijama (georaznolikost). Prema UNESCO-ovoj Konvenciji o Svjetskoj kulturnoj i prirodnoj baštini prirodna baština označava sljedeće:

- **PRIRODNE CJELINE** koje se sastoje od fizičkih ili bioloških formacija ili grupa takvih formacija, a imaju svjetski iznimnu vrijednost s estetskog ili znanstvenog gledišta.
- **GEOLOŠKE, FIZIČKO-GEOGRAFSKE I TOČNO ODREĐENE POVRŠINE** predstavljaju **STANIŠTA UGROŽENIH VRSTA ŽIVOTINJA I BILJAKA** od svjetski iznimne vrijednosti s gledišta znanosti i zaštite i očuvanja prirode.
- **ZNAMENITA MJESTA PRIRODE** ili točno određene površine u prirodi koje su od svjetski iznimne vrijednosti s gledišta znanosti, zaštite i očuvanja prirode ili kao prirodne ljepote (Prirodna baština RH... 2019).

Zaštićena prirodna područja

Određeni lokaliteti te biljne ili životinjske vrste mogu se **ZAŠTITITI ZAKONOM**. Zaštita se organizira u **VIŠE KATEGORIJA**, ovisno o državi i pripadajućem zakonodavstvu. Prema *Zakonu o zaštiti prirode Republike Hrvatske* utvrđeno je devet

kategorija zaštićenih područja. Svaka od njih ima poseban značaj i namjenu.

U Republici Hrvatskoj ove kategorije usko se vežu s IUCN-ovim (*International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources*) kategorijama zaštićenih područja koje polaze od ciljeva upravljanja (Zaštićena područja... 2019).

STROGI REZERVAT podrazumijeva očuvanje izvorne prirode, praćenje stanja prirode i obrazovanje.

NACIONALNI PARK podrazumijeva očuvanje izvornih prirodnih vrijednosti, namjena mu je i znanstvena, kulturna, odgojno-obrazovna, turistička i rekreativna.

POSEBNI REZERVAT podrazumijeva očuvanje radi svoje jedinstvenosti, rijetkosti ili reprezentativnosti te je i od osobitog znanstvenog značenja.

PARK PRIRODE podrazumijeva zaštitu biološke i krajobrazne raznolikosti te ima i odgojno-obrazovnu, kulturno-povijesnu i turističko-rekreacijsku namjenu.

REGIONALNI PARK podrazumijeva zaštitu krajobrazne raznolikosti, održivi razvoj i turizam.

SPOMENIK PRIRODE je neizmijenjeni dio prirode koji se stavlja pod zakonsku zaštitu kako bi se očuvala njihova izvornost i kako bi se zadržale sve zatečene prirodne vrijednosti, a potiče se ekološka, znanstvena, estetska i odgojno-obrazovna vrijednost i potencijal zaštićenog prirodnog lokaliteta.

ZNAČAJNI KRAJOBRAZ podrazumijeva krajobrazne vrijednosti i biološke raznolikosti ili kulturno-povijesne vrijednosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja, s namjenom za odmor i rekreaciju.

PARK-ŠUMA podrazumijeva očuvanje prirodne ili sađene šume veće krajobrazne vrijednosti, s namjenom za odmor i rekreaciju.

SPOMENIK PARKOVNE ARHITEKTURE podrazumijeva očuvanje umjetno oblikovanog prostora koji ima estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu, ekološku ili znanstvenu vrijednost.

**Krajolik Škocjanskih jama,
Regionalni park Škocjanske jame, Slovenija,
autor fotografije: Borut Lozej**

Kulturna baština

U najopćenitijem smislu baština je “nešto što netko želi očuvati i sakupiti i **PRENIJETI BUDUĆIM GENERACIJAMA**” (Howard 2003).

Prema *Zakonu o očuvanju i zaštiti kulturnih dobara Republike Hrvatske*, kulturna su dobra **POKRETNE I NEPOKRETNE** stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja, arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju **UMJETNIČKU, POVIJESNU I ANTROPOLOŠKU VRIJEDNOST**.

To su i nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština te zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima (Zakon o zaštiti... 2019).

Tako možemo reći da materijalna kulturna baština predstavlja *tvrd*u, opipljivu kulturu neke zajednice, dok nematerijalna baština predstavlja njezin meki, neopipljivi oblik: ljude, njihove tradicije i znanja koja posjeduju (McKercher, du Cros 2002).

Materijalna kulturna baština

Ova kategorija baštine uključuje sva dobra koja su na neki način MATERIJALNA UTJELOVLJENJA određenih kulturnih vrijednosti, poput povijesnih gradova, građevina, arheoloških nalazišta, kulturnih krajolika i predmeta ili predmeta pokretne kulturne baštine (Heritage... 2019). Zbog svoje raznolikosti i raznorodnosti, dobra materijalne baštine dijelimo na NEPOKRETNNA, odnosno ona koja se ne mogu izmjestiti iz svog izvornog okruženja i POKRETNNA dobra, koja nisu fizički vezana uz izvorno okruženje u kojemu su nastala.

NEPOKRETNNO KULTURNO DOBRO može biti grad, selo, naselje ili njegov dio, građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem, elementi povijesne opreme naselja, područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama, arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone, područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima, krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru, vrtovi, perivoji i parkovi, tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti (Zakon o zaštiti... 2019).

GRAĐEVINE I ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA najčešći su dokumentirani tipovi nepokretne materijalne baštine, a tu su također povijesni gradovi, odnosno zaštićene povijesne cjeline, kulturni putovi kojima se prate koraci povijesnih trgovačkih poduhvata (poput puta svile, puta jantara, puta soli i sl.), te kulturni krajolici koji objedinjuju različite aspekte kulturne baštine s prirodnom baštinom na određenom području, a često su isprepleteni s nekim autentičnim oblikom nematerijalne kulturne baštine (McKercher, du Cros 2002).

POKRETNNO KULTURNO DOBRO može biti zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i u drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba, crkveni inventar i predmeti, arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi, filmovi, arheološki nalazi, antologijska djela

likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna, etnografski predmeti, stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine, dokumentacija o kulturnim dobrima, kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl., uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje i sl.), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije (Zakon o zaštiti... 2019).

**Primjer materijalne kulturne baštine,
freske u Crkvi sv. Helene u Gradišću, Slovenija,
autorica fotografija: Iva Klarić Vujović**

Knjižnice i arhivsko gradivo

U pokretna kulturna dobra spada i knjižnično i arhivsko gradivo. Zadaća knjižnica je zadovoljiti OBRAZOVNE, KULTURNE I INFORMACIJSKE POTREBE građana na području svoga djelovanja i promicati čitanje i druge kulturne aktivnosti u cilju unaprjeđivanja ukupnog kulturnog života zajednice (Zakon o knjižnicama... 2019).

Arhivsko su gradivo ZAPISI ILI DOKUMENTI koji su nastali djelovanjem pravnih ili fizičkih osoba u obavljanju njihove djelatnosti, a od TRAJNOG SU ZNAČENJA za kulturu, povijest

i druge znanosti, bez obzira na mjesto i vrijeme njihova nastanka, neovisno o obliku i tvornom nosaču na kojem su sačuvani. Zapisi ili dokumenti poglavito su SPISI, ISPRAVE, pomoćne uredske i poslovne knjige, kartoteke, karte, nacrti, crteži, plakati, tiskanice, slikopisi, pokretne slike (filmovi i videozapisi), zvučni zapisi, mikrooblici, strojnočitljivi zapisi, datoteke, uključujući i programe i pomagala za njihovo korištenje. Arhivsko se gradivo ODLAŽE I ČUVA U SREĐENOM STANJU, tehnički opremljeno i oblikovano u arhivske jedinice (Zakon o arhivskom... 2019).

Primjerenim prostorom za pohranu i zaštitu arhivskoga gradiva smatraju se prostorije (Zakon o arhivskom... 2019):

- koje su SUHE, zračne i zaštićene od prodora nadzemnih i podzemnih voda
- koje su UDALJENE OD mjesta otvorenoga plamena, od prostorija u kojima se čuvaju lako zapaljive tvari, od izvora prašenja i onečišćenja zraka, koje su propisno udaljene od proizvodnih i energetskih POSTROJENJA, instalacija i vodova (plinskih, vodovodnih, kanalizacijskih)
- u kojima ne boravi i kroz koje se ne kreće drugo osoblje osim osoba zaduženih za čuvanje i zaštitu arhivskog gradiva
- kojima je ZAPRIJEČEN PRISTUP NEOVLAŠTENIM OSOBAMA, u radno i izvan radnog vremena
- arhivsko gradivo na papiru čuva se u spremištima u kojima RELATIVNA VLAŽNOST zraka ne odstupa bitno od 45-55% PRI TEMPERATURI od 16-20 C.

Arhivska se jedinica obvezno ulaže u ZAŠTITNI OMOT ili drugu prikladnu ambalažu. U omotu arhivske jedinice nalaze se svi zapisi ili dokumenti koji joj pripadaju, SLOŽENI PO REDU koji je primjeren jedinici. U omotu se ne mogu nalaziti zapisi, dokumenti ili drugi predmeti koji ne pripadaju arhivskoj jedinici. Na omotu arhivske jedinice ispisuju se: redni broj u popisu arhivskog gradiva, oznaka i naziv jedinice, naziv dokumentacijske zbirke i stvaratelja. Na unutarnjoj strani omota navode se PODACI O ZAPISIMA I DOKUMENTIMA u jedinici, sukladno propisima o uredskom poslovanju, te podaci o dokumentima koji nedostaju u jedinici (Zakon o arhivskom... 2019).

Nematerijalna kulturna baština

Prema UNESCO-voj *Konvenciji o očuvanju nematerijalne kulturne baštine* (Convention for the Safeguarding... 2019), nematerijalna baština obuhvaća načine DJELOVANJA, PREDSTAVLJANJA, IZRAŽAVANJA, ZNANJA, UMIJEĆA, KAO I INSTRUMENTE, ALATE, PREDMETE, UMJETNINE I KULTURNE PROSTORE povezane s njima, a koje zajednice, skupine, i u ponekim slučajevima pojedinci, prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine. Prenošena s GENERACIJE NA GENERACIJU, svaki se put IZNOVA STVARA od strane zajednica i skupina u odnosu prema okolini, interakciji s PRIRODOM I LOKALNOM POVIJESTI i daje im osjećaj identiteta i kontinuiteta, promovirajući POŠTIVANJE KULTURNE RAZNOLIKOSTI I LJUDSKE KREATIVNOSTI.

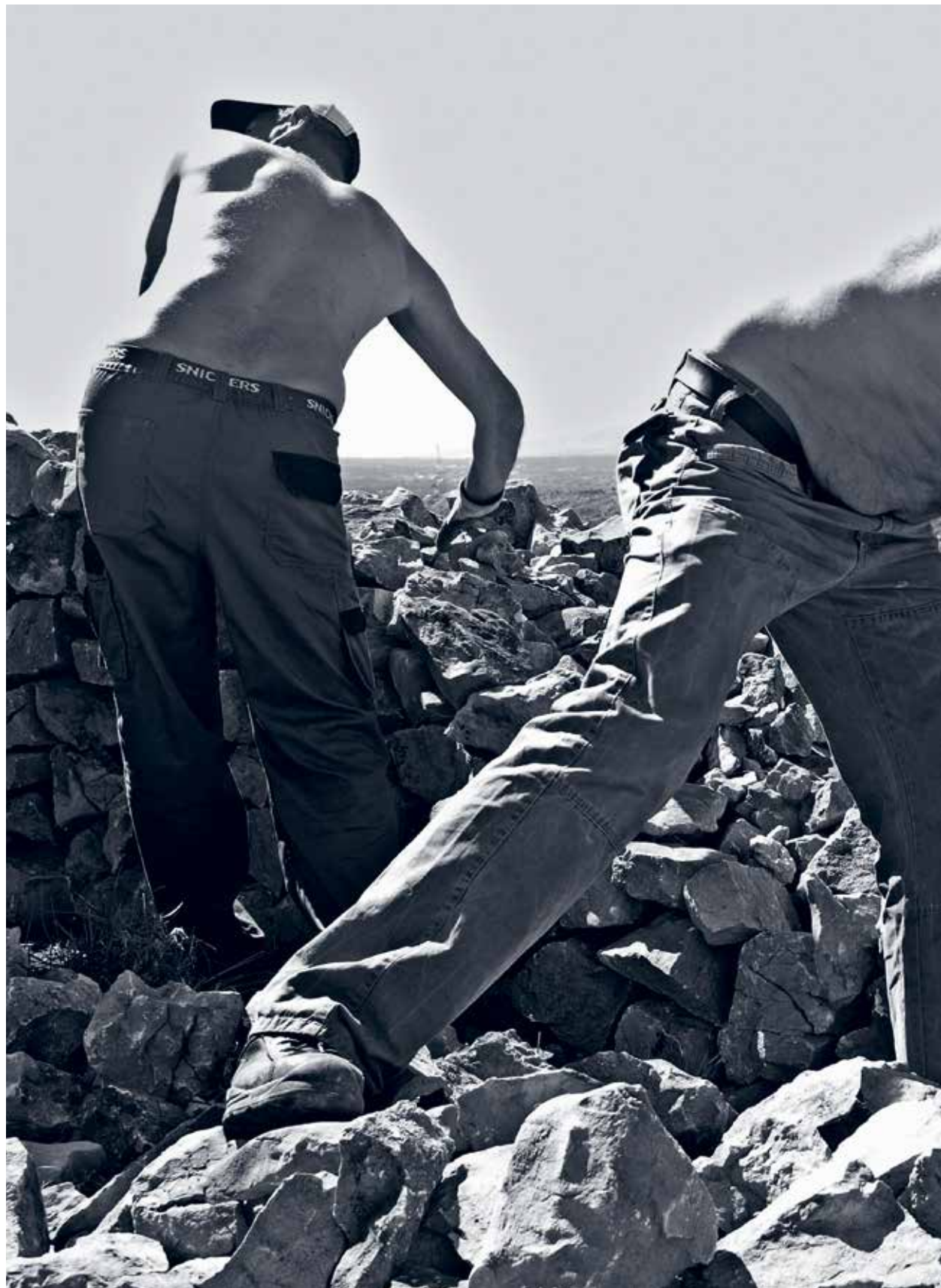
Nematerijalna kulturna baština manifestira se u sljedećim područjima: ORALNE TRADICIJE I EKSPRESIJE, uključujući jezik kao glavno sredstvo prenošenja nematerijalne kulturne baštine; IZVOĐAČKE UMJETNOSTI, SOCIJALNE PRAKSE, RITUALI I SVEČANOSTI, ZNANJA I DJELOVANJA POVEZANA S PRIRODOM I SVEMIROM, TRADICIONALNI OBRTI...

UNESCO-va definicija nematerijalne baštine obuhvaća tradicionalnu i popularnu kulturu kao SVEUKUPNOST KREACIJA KULTURNE ZAJEDNICE temeljene na tradiciji. Te su kreacije nastale od strane skupine i pojedinaca, te su prepoznate kao ono kroz što se odražava očekivanje zajednice: njezin kulturni i socijalni identitet. Pored ostalog uključuju jezik, književnost, glazbu, ples, igre, mitologiju, rituale, običaje, zanate, arhitekturu, kao i tradicionalne oblike komunikacije i informacije.

U *Zakonu o kulturnim dobrima RH*, nematerijalna kulturna dobra mogu biti razni OBLICI I POJAVE DUHOVNOG STVARALAŠTVA što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito: jezik, dijalekti, govori i toponimija, te usmena književnost svih vrsta; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; tradicijska umijeća i obrti. Očuvanje nematerijalnih kulturnih dobara provodi se IZRADOM

I ČUVANJEM zapisa o njima, kao i poticanjem njihova PRENOŠENJA I NJEGOVANJA u izvornim i drugim sredinama (Zakon o zaštiti... 2019).

Nematerijalna baština izrazito je POVEZANA UZ MJESTO i kontekst u kojem se javlja. Uklanjanje nematerijalne kulturne baštine izvan njezina konteksta može jako ugroziti njezinu autentičnost. ŽIVI NOSITELJI nematerijalne kulturne baštine su pojedinci ili skupine koje igraju odlučujuću ulogu u promoviranju kontinuiteta nematerijalne kulturne baštine, pa su i prepoznati kao nacionalni ili internacionalni ČUVARI KULTURE. Tu su također i umjetnici i izvođači koji koriste i njeguju tradicionalne metode ili načine kulturnog izražavanja. Jedan od oblika zaštite takvih oblika nematerijalne baštine je osnivanje INSTITUTA, KULTURNIH CENTARA, KONCERTNIH DVORANA, PARKOVA ili MUZEJA na temu nekog specifičnog aspekta nematerijalne kulturne baštine.

Interpretacija baštine

U ovom poglavlju donesimo **DEFINICIJE I CILJEVE** interpretacije baštine, proces planiranja interpretacije baštine i njene dobrobiti za lokalnu zajednicu.

Definicije i ciljevi interpretacije baštine

Prvu definiciju interpretacije donio je interpretator **FREEMAN TILDEN** kojeg interpretatori smatraju ocem interpretacije. Po njemu, interpretacija se definira kao obrazovna aktivnost čiji je cilj otkriti značenja i odnose korištenjem originalnih predmeta, izravnim kontaktom i ilustrativnim medijima, a da se pritom ne komuniciraju samo suhoparne činjenice (Tilden 1957).

Interpretacija je **UMJETNOST PRIČANJA PRIČE** kojoj je cilj u prvom redu **POJASNITI**, a ne informirati. Interpretacijom se prvenstveno želi **OTKRITI**, a ne samo pokazati; **PROBUDITI**, a ne samo zadovoljiti **ZNATIŽELJU**. To je način podučavanja posjetitelja tako da nemaju osjećaj da ih se pokušava podučiti; na sugestivan se način želi pojedinca potaknuti na promjenu ustaljenog stava, odnosno želi ga se potaknuti da o određenoj temi stvori svoje **VLASTITO MIŠLJENJE** (Jorge Morales 1983).

Interpretacija je **PRIJEVOD PROFESIONALNIH** i često složenih **IZRAZA** različitih znanstvenih disciplina i struka u **JEDNOSTAVNIJE I RAZUMLJIVIJE IZRAZE** na način da se ne izgubi smisao i preciznost, a sa **SVRHOM UPOZNAVANJA, RAZUMIJEVANJA, POTICANJA OSJETLJIVOSTI, ENTUZIJAZMA I PREDANOSTI** kod posjetitelja (Paul Risk 1995).

Cilj interpretiranja prirode jest POTAKNUTI POSJETITELJE na RAZUMIJEVANJE PRIRODNIH VRIJEDNOSTI kojima svjedoče boravkom u nekom zaštićenom području. Razumijevanjem se OSTVARUJE VEZA posjetitelja s posebnim mjestima u prirodi te tako potiče bolje UPRAVLJANJE I OČUVANJE PRIRODE.

Za razliku od muzejske funkcije izlaganja predmeta (postupka jasnog i metodičkog predstavljanja neke materije), što je jedna od temeljnih muzejskih funkcija, interpretacija se pored izlaganja neke materije ili njene prezentacije putem različitih medija usmjerava NA OTKRIVANJE I OBJAŠNJAVANJE NJENOG SMISLA. U prijevodu s latinskog pojam interpretirati (*interpretare*) znači OTKRITI SMISAO NEKE STVARI (de Miguel 1866).

Interpretacija je SUŠTINSKI ELEMENT KREIRANJA ISKUSTVA/ DOŽIVLJAJA nekog mjesta koje ima kulturni i povijesni značaj. Da bi privukli posjetitelje, doživljaji koji im se nude moraju proizvesti SNAŽNE EMOCIJE I REAKCIJU POSJETITELJA, i treba ih uključiti, što je više moguće, PUTEV SVIH OSJETILA. Razlog je što se posjetitelj sjeća: 10% onoga što je čuo, 30% onoga što je pročitao, 50% onoga što je vidio i 90% onoga šta je radio. Interpretacija je ključ za generiranje snažnih osjećaja i nezaboravnih doživljaja posjetitelja kulturno-povijesnih lokaliteta (Chi et al. 1995).

Ciljevi interpretacije su višestruki:

- unaprjeđenje RAZUMIJEVANJA kulturnih vrijednosti područja
- PROMOCIJA kulturno-povijesnih iskustava u lokalnim zajednicama
- stimuliranje aktiviranja svih OSJETILA posjetitelja
- razvoj mogućnosti za JAČANJE privatnog turističkog sektora
- privlačenje FONDOVA za očuvanje i konzervaciju lokaliteta i dr. (Risk 1995)

Dobrobiti interpretacije baštine

Interpretacija može donijeti brojne dobrobiti za lokalnu zajednicu i posjetitelje nekog područja, a dugoročno utječe na unaprjeđenje **PRIRODNE, EKONOMSKE, KULTURNE I SOCIJALNE ODRŽIVOSTI MJESTA.**

Najznačajnije su dobrobiti interpretacije prirodne i kulturne baštine:

- obogaćuje **DOŽIVLJAJ** i **ISKUSTVO** posjetitelja
- **POTIČE SVIJEST** posjetitelja o važnosti njegove osobne uloge u zaštićenom području te ga potiče na **RAZUMIJEVANJE** složenosti održivog suživota
- doprinosi smanjenju nepotrebnog uništavanja ili oštećivanja nekog zaštićenog područja poticanjem **BRIGE I INTERESA** posjetitelja za dotično područje; time interpretacija doprinosi smanjenju troškova održavanja i redovnih popravaka
- jedan je od najučinkovitijih načina izgradnje **INSTITUCIONALNOG BRENDA** javnih ustanova za upravljanje zaštićenim područjima i dobivanja podrške javnosti
- jednako kod lokalnih stanovnika kao i kod posjetitelja pobuđuje **OSJEĆAJ PONOSA** prema zemlji ili regiji, lokalnoj i nacionalnoj kulturi i baštini
- potiče **SURADNJU** u turističkom promicanju određenog zaštićenog područja
- **MOTIVIRA** javnost za poduzimanje **AKTIVNOSTI** u području zaštite prirode i baštine
- otvara mogućnosti generiranja **FINANCIJSKIH SREDSTAVA** za ulaganja u **UPRAVLJAČKE AKTIVNOSTI** u zaštićenim područjima
- otvara **NOVA RADNA MJESTA** u lokalnoj zajednici, kao što su na primjer turistički vodiči interpretatori, zaposlenici u novootvorenim centrima za posjetitelje, zaposlenici na održavanju tematskih i poučnih staza, proizvođači rukotvorina, suvenira i sl.

Planiranje interpretacije

svakoj interpretaciji prethodi **PROCES PLANIRANJA**. Rezultat tog procesa je studija koju nazivamo **INTERPRETACIJSKIM PLANOM**. Kako bi se stekao cjelovit uvid u ovaj proces, donosimo definicije interpretacijskog planiranja, kratko opisujemo tijek procesa te korake u njegovom razvoju.

Interpretacijsko planiranje može se definirati kao proces odlučivanja koji objedinjuje **UPRAVLJAČKE POTREBE I ŽELJE POSJETITELJA** kako bi se utvrdio **NAJUČINKOVITIJI NAČIN PRENOŠENJA PORUKE CILJANOJ PUBLICI**.

Proces interpretacijskog planiranja zaključuje se u studiji zvanom interpretacijski plan koja razrađuje cijeli interpretacijski proces. Pisana je koncizno kako bi je mogli koristiti svi koji sudjeluju u njezinoj provedbi. S obzirom da se znanja i potrebe s vremenom mijenjaju, interpretacijski plan treba biti **FLEKSIBILAN, KRATAK ILI NE SUVIŠE DETALJAN**. Ništa u njemu ne treba biti striktno zacrtano – **ON RASTE I NADOPUNJAVA SE S REALIZACIJOM SVAKE OD NJEGOVIH FAZA U PROCESU PROVEDBE!**

Na temelju znanja, iskustva, timskog rada i detaljnih istraživanja, interpretacijski plan osmišljava se sa sljedećim ciljevima:

- prepoznati i predstaviti najznačajnije **TEME I PRIČE** o mjestima, građevinama i predmetima
- opisati **NAJPRIKLADNIJE NAČINE PREZENTIRANJA** tema i priča koje će kod posjetitelja izazvati poticajan doživljaj
- osigurati **OČUVANJE BAŠTINSKIH VRIJEDNOSTI** mjesta, građevina i predmeta
- donijeti **SMJERNICE ZA UPRAVLJANJE BORAVKOM POSJETITELJA**
- oblikovati **PRELIMINARNI TROŠKOVNIK I TERMINSKI PLAN PROVEDBE**
- oblikovati praktično, izvedivo i realno interpretacijsko rješenje, fleksibilno i **OTVORENO ZA DALJNI RAZVOJ**
- predstaviti **LISTU PRIORITETA ostvarivih projekata** i postavilo mjerljive ciljeve
- osigurati **USPJEŠNU EVALUACIJU** zadanih ciljeva.

Proces interpretacijskog planiranja

Interpretacijsko **PLANIRANJE** provodi se **U TRI KORAKA**: priprema, planiranje, provedba. U nastavku je objašnjen tijek svakog koraka interpretacijskog planiranja.

Priprema

- sakupiti i analizirati sve postojeće **PLANSKE DOKUMENTE**: interpretacijski plan treba razvijati na temelju u njima navedenih općih principa
- osnovati **UPRAVNI ODBOR** koji će pratiti proces interpretacijskog planiranja
- napisati **GLAVNE UPUTE I ZADATKE** interpretacijskog planiranja
- imenovati **SURADNIKE** – savjetnike (po potrebi)
- pripremiti prijavnice za **FINANCIJSKU POTPORU** provedbe interpretacijskog planiranja (po potrebi)

Planiranje

- zadavanje **MJERLJIVIH CILJEVA** koji se žele postići interpretacijskim planom
- **ISTRAŽIVANJE I ANALIZA** pripremnih informacija
- **ANALIZA TERENA**, posjetitelja i mogućih izazova
- provođenje **KONZULTACIJA I RADIONICE** s dionicima
- izrada **PROFILA POSJETITELJA** i korisnika
- **IDENTIFICIRANJE PRIČA** (uz prateće materijale kao što su ilustracije, fotografije i slični sadržaji)
- donošenje **INTERPRETACIJSKE STRATEGIJE** koja obuhvaća prijedlog korištenja **INTERPRETACIJSKIH MEDIJA I ALATA**
- izrada **PRIORITETNE LISTE PROJEKATA**
- donošenje **TERMINSKOG PLANA PROVEDBE**
- donošenje **PRELIMINARNOG TROŠKOVNIKA**

Provedba

- projektiranje i dizajn
- razvoj sadržaja i pisanje interpretacijskih tekstova
- realizacija (radovi)
- evaluacija

Ekomuzej kao primjer umrežavanja prirodne i kulturne baštine

Ekomuzej je primjer efikasnog **ALATA** kojim neka lokalna zajednica preuzima u svoje ruke **UPRAVLJANJE VLASTITIM PRIRODNIM I KULTURNIM NASLJEĐEM**. Jedna od zajedničkih karakteristika svih ekomuzeja su **REFLEKTIRANJE PONOSA LOKALNIH LJUDI** za svoje mjesto kao i eksperimentalnost jer svaka zajednica u procesu upravljanja svojom baštinom treba naći vlastiti put.

Ekomuzeji nastoje *uhvatiti* **DUH MJESTA** i to je ono što ih čini posebnima. Punina duha nekoga mjesta ostvaruje se u zajednicama koje su intimno povezane s čuvanjem memorije, vitalnosti i kontinuiteta mjesta u kojem žive. Gubitkom te povezanosti, uz ostale društveno-ekonomske faktore, dolazi do napuštanja i degradacije određenog mjesta. Ponovnim buđenjem životnosti, odgovornom aktivacijom i namjenskom upotrebom zapuštenih zajedničkih prostora i urbanih cjelina, koja će ići u smjeru zadovoljavanja potreba lokalnog stanovništva moguće je zajednici vratiti vitalnost i značaj mjesta koji je nekada imala.

Tradicionalni muzeji, kako su i danas u velikoj mjeri percipirani, razvijaju se uvijek oko zbirke predmeta, tima stručnjaka, zgrade i njezine publike. Kao odgovor na nove društveno-kulturne izazove tradicionalne muzejske funkcije zaštite, zgrade, predmeta i publike polako zamjenjuje teritorij, baština, memorija i zajednica. Saznanja koja se pojavljuju u području muzeologije, a proizlaze iz promišljanja nove uloge muzeja u društvu i odnosa sa zajednicom, rezultirala su **RAZVOJEM NOVOG OBLIKA MUZEJSKOGA DJELOVANJA**, tzv. nove muzeologije, koja razvija nove koncepte muzeja poput ekomuzeja, muzeja zajednice, muzeja susjedstva...

Dostignuća “nove muzeologije” koja se razvila u posljednjih 30-ak godina uslijed velikih izazova s kojima se susreće suvremeni svijet i prema kojoj se u znatnoj mjeri mijenja uloga muzeja. Za razvoj glavnog interpretacijskog središta važno je da je on središnje MJESTO ZA ČUVANJE KOLEKTIVNE MEMORIJE LOKALNE ZAJEDNICE u kojoj djeluje i njezinih mnogostrukih identiteta, zatim da je ključno mjesto kojim zajednica interpretira i prezentira svoju kulturu sebi i svim svojim posjetiteljima.

Muzej zajednice je inicijativa koja se rađa u zajednici, reagira na lokalne potrebe i zahtjeve, a stvara se i razvija izravnim uključivanjem lokalnog stanovništva. Tako su ga definirali meksički muzeolozi Cuauhtémoc Camarena i Teresa Morales 2006. godine koji ističu zajednicu kao vlasnika takvoga muzeja i njezin rad kao srž takve organizacije koja širi svoje djelovanje i izvan zidova samoga muzeja. Kao kompleksan kulturni proces UMREŽAVA I VALORIZIRA SVE ELEMENTE PRIRODNE I KULTURNE BAŠTINE, razvijajući se podjednako kroz svoju lokalnu, nacionalnu, europsku i svjetsku dimenziju.

U nastavku donosimo navedena načela na kojima se razvijaju ekomuzeji i muzeji zajednice te je prema njima potrebno svaki put iznova evaluirati i usmjeravati proces njihova djelovanja.

Tradicionalni muzeji

Zbirka
Zgrada
Posjetitelji

Ekomuzeji

Baština
Teritorij
Zajednica

Grafički prikaz osnovnih komponenti tradicionalnog muzeja i ekomuzeja iz kojeg su vidljive njihove osnovne razlike.

Koncept ekomuzeja

Koncept ekomuzeja – *ecomusée* razvili su istaknuti francuski muzeolozi **GEORGE HENRI RIVIÈRE** (1897.–1985.) i **HUGUES DE VARINE** 1971. godine. Riječ ekomuzej je kovanica dviju grčkih riječi: *oikos* - znači ili kuća ili cjelina (kulturno-povijesna prilagodba prirodnim uvjetima i društvenom okolišu), *museion* - znači zbirku predmeta (od znanstvenih ili kulturnih interesa). Pojam *éco* je i skraćenica od *écologie* i prvenstveno se odnosi na novu ideju holističke interpretacije baštine, prema kojoj muzej može ispuniti svoje poslanje, koje mu nameće novo postindustrijsko doba, samo ako djeluje unutar, a ne izoliran od svog prirodnog i socijalnog okruženja.

PETER DAVIS, danas jedan od vodećih europskih muzeologa, u svojoj kultnoj knjizi *Ecomuseums: a Sense of Place*, zaključuje da se jedna karakteristika pojavljuje kao zajednička svim ekomuzejima, **PONOS KOJI IMAJU ZA MJESTO KOJE PREDSTAVLJAJU. ...ekomuzeji nastoje UHVATITI DUH MJESTA** – to je ono što ih po njegovom mišljenju čini posebnima. Davis predlaže pet osnovnih kriterija koji određuju ekomuzej (Davis 1999):

- pokrivaju područje koje se pruža izvan okvira zidova muzeja
- fragmentirana lokacija i interpretacija na licu mjesta
- suradnja i partnerstvo nasuprot vlasništva nad izložbama ili kolekcijama
- uključenost lokalne zajednice i njezinih stanovnika u aktivnosti muzeja
- holistički i interdisciplinarni tip interpretacije.

Načela ekomuzeja

LIUZHU NAČELA ustanovljena su 2000. godine prilikom velikog projekta uspostave ekomuzeja u Kini u suradnji s istaknutim norveškim muzeolozima, a ime su dobila po pokrajini u kojoj se održao radni sastanak. Ovi su principi prihvaćeni na velikom međunarodnom stručnom skupu «2005 Guizhou International Forum on Ecomuseums» održanom u Kini, na kojem su sudjelovali vodeći ekomuzeolozi svijeta.

Kada govorimo o kulturi u predstavljenim načelima, podrazumijevamo **PRIRODNU I KULTURNU BAŠTINU** čija se interpretacija u ekomuzejima prožima sa sljedećim (Davis 2011):

- **LJUDI SU PRAVI VLASNICI SVOJE KULTURE.**
- Oni kulturu imaju pravo sami tumačiti i vrednovati.
- Značenje kulture i njezinih vrijednosti mogu se definirati samo kroz ljudsku percepciju i interpretaciju temeljenu na znanju. Kulturna kompetencija (nadležnost) mora se stalno poboljšavati.
- Sudjelovanje javnosti je suštinski važno za ekomuzeje. **KULTURA JE SVEPRISUTNA, DEMOKRATSKA IMOVINA** i njome se mora demokratski upravljati.
- Kada postoji sukob između turizma i očuvanja kulture, potonjoj se mora dati prioritet. Izvorna baština ne bi trebala biti rasprodana, ali proizvodnju kvalitetnih suvenira koji se temelje na tradicionalnim obrtima treba poticati.
- Dugoročno, **HOLISTIČKO PLANIRANJE** od najveće je važnosti. Kratkoročni ekonomski profiti koji dugoročno uništavaju kulturu moraju se izbjegavati.
- Zaštita kulturne baštine mora biti integrirana u ukupni pristup okolišu. U tom pogledu iznimno su važne tradicionalne tehnike i materijali.
- Posjetitelji imaju moralnu obvezu ponašati se s poštovanjem. Moraju im se dati pravila ponašanja.
- **NEMA UNIVERZALNIH PRAVILA ZA EKOMUZEJE.** Svi su oni različiti u odnosu prema određenoj kulturi i stanju društva koje predstavljaju.

- Socijalni razvoj je preduvjet za uspostavu ekomuzeja u živim društvima. Blagostanje stanovnika mora biti poboljšano na način da se ne ugroze tradicionalne vrijednosti.

Posljedice globalizacije danas u mnogim mjestima uključuju i osiromašivanje stanovništva, gubitak kulturnog identiteta, povećanu emigraciju i dezintegraciju spona zajedništva i solidarnosti u lokalnim zajednicama. U tom kontekstu ekomuzej je potreba i njegova vrijednost nije samo dekorativna: on je nužnost koja omogućuje zajednicama da vrate svoje nasljeđe, kako fizički tako i simbolički.

Ekomuzej predstavlja alat za promišljanje budućnosti, za suočavanje brze transformacije sa snagom koja dolazi iz jezgre identiteta ukorijenjenog u prošlosti. On postaje konkretna slika vrijednosti koje se vežu za zajedništvo ljudi i platforma za prezentiranje i potvrđivanje tih vrijednosti. To je prilika da se ožive životna iskustva koja ne treba zaboraviti, već sačuvati kako bi se o njima poučavale nove generacije, koje će ih naslijediti.

Ekomuzeji i turizam

Već smo u prethodnim poglavljima stekli uvid u pojavu da na sve zasićenijem turističkom tržištu posjetitelji traže priču, jedinstvenost i autentičan doživljaj. Ekomuzej upravo jest **OKVIR ZA ČUVANJE ŽIVIMA PRIČA** koje bi se inače postupno izgubile. Ekomuzej jest u prvom redu **ALAT SVOJE LOKALNE ZAJEDNICE**, ali on je istodobno i **INTERPRETACIJSKA PLATFORMA** koja očuvanu baštinu prezentira i svim svojim posjetiteljima. Ekomuzej nikada nije nastao zbog turizma, ali turizam može biti važan čimbenik financijske održivosti njegova djelovanja i opstanka.

Želja ekomuzeja za jačanjem identiteta obnavljanjem i jačanjem povijesnog nasljeđa koje je sadržano u životu

i sjećanju svake lokalne zajednice u suglasju je s ekonomskim razvojnim ciljevima turizma, dapače može biti i ključni čimbenik i motivator održivog turističkog i sveukupnog razvoja (Montfort, de Hugues 1996). Naime, promocija baštinskih vrijednosti određenog područja i njegova stanovništva može dati i EKONOMSKE UČINKE upravo zahvaljujući razvoju turizma. Povećana društvena i ekonomska vrijednost destinacije na tržištu rezultat je jačanja ukupnog baštinskog identiteta njezina teritorija. To smo vrlo slikovito mogli vidjeti na ranijem primjeru u poglavlju o gastronomiji i turizmu.

Turizam predstavlja važan RESURS, ali je ključno da turistička područja posjeduju prepoznatljivu kulturnu karakterizaciju, AUTENTIČNI KULTURNI IDENTITET koji djeluju na povećanje kvalitete svakodnevnog života svojih stanovnika, a potom PRIVLAČI I POSJETITELJE. Naravno, važno je da lokalno stanovništvo percipira taj proces ne kao suvišan, već kao nešto što im je blisko i služi njihovim interesima. Ako nema tog čimbenika, čitava premisa za stvaranje destinacije koja će svojom baštinom i kulturnim identitetom privući tzv. istraživački turizam pada u vodu.

Dakle, održivi razvoj ide izvan okvira samog turizma, iako on ima neprocenjivu ulogu. KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA U OVOM SLUČAJU OVISI O TRI ČIMBENIKA: POTRAŽNJI ZA POSJETITELJIMA, OČUVANJU OKOLIŠA I BAŠTINE U ŠIREM SMISLU I LOKALNOJ ZAJEDNICI. Harmonična ravnoteža između tih elemenata ključna je za ODRŽIVI TURIZAM (Falleti 2000).

Interpretacijska infrastruktura

Interpretacijsku infrastrukturu dijelimo na onu **NA OTVORENOM** i na onu **U ZATVORENOM**. U ovom dijelu objašnjavamo svaki od tipova interpretacijske infrastrukture i medija interpretacije.

Interpretacijska infrastruktura u zatvorenom

U nastavku opisujemo **GLAVNE KARAKTERISTIKE I ZNAČAJKE** interpretacijskih, posjetiteljskih centara i muzeja.

Interpretacijski i posjetiteljski centri

Pojam interpretacije usko je povezan sa značenjem riječi objašnjavati ili iznositi značenja nečega, kada objašnjavanjem radnji, činjenica i događaja pomažemo razumijevanju na različite načine. U tom je kontekstu važna **INTERPRETACIJSKA INFRASTRUKTURA** u kojima je interpretacija osnovni alat za objašnjavanje baštinskih elemenata uz uključivanje osjetila i kreiranjem vrhunskog doživljaja.

Ako nekoj osobi koja se ne bavi područjem stvaranja ili upravljanja ustanova u kulturi, govorimo o **MUZEJU**, koncept će joj biti jasan i razumljiv. Imat će barem predodžbu da je riječ o mjestu na kojemu su smješteni originalni predmeti s umjetničkom, kulturnom i društvenom vrijednošću s ciljem promatranja i zaštite. Međutim, **KONCEPTI POPUT CENTRA**

ZA POSJETITELJE, INTERPRETACIJSKOG CENTRA, EKOMUZEJA, UREDA ZA INTERPRETACIJU, PODRUČJA INTERPRETACIJE, CENTRA ZA ANIMACIJU ILI CENTRA ZA RECEPCIJU predstavljani su općoj publici kao nešto zbunjujuće, nešto što izaziva nesigurnost glede onoga što u dotičnim prostorima može pronaći (Martin Piñol 2011).

Dva koncepta od netom spomenutih koja izazivaju najveću zbunjenost svojim značenjem jesu INTERPRETACIJSKI I POSJETITELJSKI centri.

Jorge Morales u svom djelu *Praktični vodič za interpretaciju baštine* navodi kako je B. Morin preporučio da se pred publikom izbjegava riječ *interpretacija* jer može stvoriti značajne nesporazume. Logičnije je rabiti pojam posjetiteljski centar zato što se publici taj pojam čini vezanim uz njih same, on je izravan i njima blizak (Martin Piñol 2011).

Nasuprot tome, kada se upotrebljavaju nepoznati pojmovi poput interpretacije možda će se razviti “određena ravnodušnost, čak možda i odbijanje”. No upotreba pojmova nije nešto što bi moglo privući ili odbiti posjetitelje, jer riječ je o dva različita kulturna sadržaja. Ključno je OBJASNITI PUBLICI ZNAČENJE I SMISAO SVAKOG OD TA DVA CENTRA KAKO NE BI DOŠLO DO NEŽELJENE REAKCIJE.

Važno je znati da ono što određuje neki centar nisu njegova arhitektonska obilježja ili struktura, već PRIRODA/STRUKTURA INFORMACIJA koje u njemu nalazimo i koje ga određuju kao INTERPRETACIJSKI (odnosno interpretacijski centar) ili kao INFORMATIVNI (odnosno centar za posjetitelje) (Martin Piñol 2011).

Interpretacijski centar

Svaki grad, selo ili regija posjeduje važnu KULTURNU BAŠTINU, bilo da je riječ o urbanističkoj, arhitektonskoj ili etnološkoj. Sva ta mjesta raspolažu određenim TURISTIČKIM RESURSIMA koji obuhvaćaju svojstva prirodne baštine (pejzaž, floru, faunu), kao i kulturne baštine od etnografske, povijesne kao umjetničke i spomeničke, do onih koje smatramo

neopipljivima ili generičkima (vjetar, priroda, rat itd.). Svi ti resursi, ako se im se pristupi na odgovarajući način, mogu se pretvoriti u turističke proizvode iznimnog potencijala. Međutim, DA BI SE TI RESURSI MOGLI DOŽIVLJAVATI KAO PROIZVOD, POSJETITELJIMA SE TREBAJU PREDSTAVITI NA PRIKLADAN NAČIN. To je jedna od zadaća INTERPRETACIJSKOG CENTRA (Martin Piňol 2011).

Druga mu je pak funkcija isključivo KULTURNO-OBRAZOVNE NARAVI. Riječ je o promicanju upotrebe kulturnih i prirodnih resursa među samim stanovništvom, a posebno među školskim đacima. Funkcija nekog interpretacijskog centra podrazumijeva razjašnjavanje postojeće stvarnosti i prošlosti nekog kraja čime to postaje korisno edukativno sredstvo na svim razinama obrazovanja.

U ključne zadaće interpretacijskog centra ubraja se i predstavljanje prirodnih i/ili kulturnih baštinskih elemenata na takav način da NIJE POTREBAN IZRAVAN DODIR S RESURSOM. I dok se nudi dovoljno ključnih odgovora potrebnih za razumijevanje baštinskog predmeta istodobno se POTIČE I ŽELJA ZA UPOZNAVANJEM CIJELOG PODRUČJA i svega onoga što se u njemu nalazi, uključujući katkad i stvaranje dojma kako se za jedan dan ne može vidjeti sve ono što nudi posjećeno mjesto, što dovodi do razvoja turizma.

A tome se pridodaje i TURISTIČKA FUNKCIJA koja podrazumijeva poticanje na upotrebu tipičnih proizvoda mjesta u kojemu se nalazi interpretacijski centar.

Zbog svega navedenoga pod pojmom interpretacijskog centra podrazumijevamo SADRŽAJ SMJEŠTEN U ZGRADI ILI NA OTVORENOME KOJI NAJČEŠĆE NE RASPOLAŽE ORIGINALNIM PREDMETIMA I KOJEMU JE CILJ OTKRITI OČITO ILI SKRIVENO ZNAČENJE ONOGA ŠTO SE ŽELI INTERPRETIRATI.

Posjetiteljski centar

Prema autorici Lisi Brochu, posjetiteljski centar obavlja nešto drukčiju funkciju od interpretacijskoga centra,

iako se ta dva pojma često koriste naizmjenično, ili jedan objekt može poslužiti za obje funkcije. Posjetiteljski centar najčešće je osmišljen za PRUŽANJE USLUGA/SERVISA ZA POSJETITELJE koje uključuju: prostor za prihvata, sanitarni čvor, telefonsku govornicu, neku vrstu trgovine ili suvenirnice, hitnu pomoć i slično.

Ponekad služi i kao ADMINISTRATIVNO SJEDIŠTE ODREĐENE USTANOVE, bilo baštinske poput parka prirode i nacionalnog parka, ili turističke poput turističkih zajednica i ureda za destinacijski menadžment. U njima je interpretacija često ograničena na male izložbe u predvorju ili na sustav interpretacijskih i signalizacijskih ploča na otvorenom (Brochu 2003).

S druge strane, posjetiteljski centri ponekad se definiraju i kao obrazovne ustanove ili višenamjenski prostori za različite interpretacijske i edukacijske medije i programe (International Council of... 2019). Obično su dopunjeni pratećim sadržajima, primjerice parkiralištima, hortikulturnim atrakcijama, opremom za sjedenje na otvorenom, šetnicama, vidikovcima i sličnim te USLUGAMA/SERVISIMA NAMIJENJENIM LJUDIMA KOJI SU NA PUTU, npr. WC, pitka voda, mape, vodiči i automati.

Posjetiteljski centri, uključujući pripadajuću opremu, usluge/servise i programe mogu imati sljedeće funkcije:

- 1) učinkovito komuniciraju i informiraju javnost o glavnoj temi kojoj je centar u prvom redu posvećen (baštinskoj, znanstvenoj i slično);
- 2) unaprjeđuju kvalitetu turizma i rekreacije za sve posjetitelje, uključujući i posjetitelje s invaliditetom;
- 3) informiraju o ostalim mogućnostima i sadržajima područja;
- 4) pružaju informacije o prirodnim i kulturnim resursima;
- 5) pomažu ostvarenju sigurnosti posjetitelja i njihovu doživljaju te
- 6) educiraju i promiču očuvanje baštine.

Prema autoru Michael G. Beechu posjetiteljski centar ima najširu definiciju. Ona može uključiti aspekte baštinskih centara i muzeja. Oni mogu sadržavati i neke artefakte,

ali primarna im je funkcija INFORMIRATI JAVNOST O SADAŠNJOJ SITUACIJI NEKOG FENOMENA, POVIJESTI, BUDUĆIM PLANOVIMA I PRUŽA IZVRSNU PRILIKU ZA PROMICANJE PROJEKTA OBNOVE ODREĐENE VRSTE BAŠTINE. U interpretaciji i prezentaciji oslanjat će se na 3D modele, interpretacijski tekst, ilustracije, fotografije i zemljovide kako bi se ispričala priča. Izložci ovdje mogu pokriti manju površinu, ostavljajući više prostora za prodaju i prikupljanje sredstava (Beech godina nepoznata).

Posjetiteljski centri, veliki i mali, mogu dati pregled nekog područja ili regije i unaprijediti njegov IDENTITET. Njihova uloga je uvođenje posjetitelja u povijest i priču mjesta te pružanje dodatnog sadržaja za razvoj turizma i edukaciju. Oni mogu biti formirani kao muzeji, zabavni centri ili jednostavno mjesto odmora za posjetitelje. Infografika u nastavku prikazuje prednosti i nedostatke posjetiteljskih centara (Carter 2001):

Prednosti

- mogućnost prezentiranja predmeta in situ
- nude prostor za različite medije prezentacije koji zadovoljavaju različite prigode i potrebe
- pružaju mjesto odmora tijekom cijele godine, bez obzira na vremenske uvjete
- kontroliraju pristup i način na koji se posjetitelji ponašaju na lokalitetu
- generiraju profit
- stvaraju radna mjesta
- postaju platforma za sudjelovanje lokalne zajednice

Ograničenja

- za realizaciju je potrebna velika investicija i dugoročno planiranje
- potrebna je radna snaga (otvaranje i zatvaranje svakog dana)
- nisu pristupačni izvan radnog vremena

Prednosti i ograničenja interpretacijskih centara i centara za posjetitelje

Muzeji

Prema dosadašnjoj definiciji ICOM-a (International Council of Museums), muzej je neprofitna institucija koja trajno pruža uslugu društvu i njegovu razvoju, otvorena je javnosti, PRIKUPLJA, ČUVA, ISTRAŽUJE, KOMUNICIRA I IZLAŽE MATERIJALNU I NEMATERIJALNU BAŠTINU čovječanstva

i okoline u svrhu edukacije, proučavanja i uživanja (International Council of... 2019).

ICOM je u potrazi za novom definicijom muzeja jer su se u odnosu na dosadašnju, U PROTEKLIM DESETLJEĆIMA MUZEJI ZNAČAJNO TRANSFORMIRALI. Prilagodili su i iznova definirali svoje principe, politike i prakse zbog čega dosadašnja definicija ICOM-a više ne reflektira izazove i raznovrsnost vizija i odgovornosti današnjih muzeja (Museum definition... 2019).

UNESCO navodi kako su muzeji mnogo više od samo mjesta u kojima se predmeti čuvaju i izlažu. Zbog značajnog porasta važnosti kulturnog turizma u posljednjim desetljećima, broj muzeja je značajno porastao, od 22.000 muzeja 1975. godine, do 55.000 muzeja danas (Museums... 2019).

NEMO (Network of European Museum Organisations) ističe kako muzeji imaju značajan utjecaj na pojedince i na društvo u cjelini. Vrijednosti muzeja mogu se sažeti u društvene, edukacijske, ekonomske i vrijednosti koje nose same zbirke.

DRUŠTVENA VRIJEDNOST odnosi se na činjenicu da su muzeji stvarani za ljude i imaju potencijal učvrstiti veze unutar društva, biti mjesto dijaloga i susreta različitih kultura.

EDUKACIJSKA VRIJEDNOST odnosi se na muzeje kao obrazovne institucije koje nude formalno i neformalno obrazovanje za sve dobne skupine, što pomaže razumjeti svijet koji nas okružuje.

EKONOMSKA VRIJEDNOST odnosi se na mogućnost muzeja da pruže značajnu mogućnost za ekonomski rast, mogu pomoći revitalizirati lokalnu ekonomiju, obogatiti je raznolikošću ponude te utjecati na razvoj održivog turizma, kreativnosti i inovacije.

VRIJEDNOSTI ZBIRKI u muzejima reflektiraju kulturnu raznolikost i identitete ljudi i nacija, zbirke su srce muzeja (The value of... 2019).

Infrastruktura i interpretacija na otvorenom

Najčešća infrastruktura za posjetitelje na otvorenom su staze. Pokret promoviranja staza koji je u posljednje vrijeme zaživio diljem svijeta nastao je iz ideje o poboljšanju kvalitete života – povezivanja pojedinih segmenata staza oblikovanjem veće rekreacijske i transportne mreže. Time se ljudima pruža više mogućnosti za hodanje, vježbanje, učenje o svojoj zajednici i njezinoj baštini te za promatranje, učenje i aktivno sudjelovanje u zaštiti života u prirodi. Nakon što se fokusiramo na metodološku i tehničku prezentaciju **SUSTAVA SIGNALIZACIJE**, odnosno opreme staza, na kraju ćemo ukratko predstaviti načine kako različite **UMJETNIČKE FORME** te **INTERVENCIJE U PROSTORU** mogu poboljšati doživljaj posjetitelja na stazi.

Sustav interpretacije i signalizacije

Oznake igraju važnu ulogu u oblikovanju staze. Staze su oblikovane U KONKRETNOM OKOLIŠU, a putem oznaka **OBAVJEŠTAVAJU POSJETITELJE O VAŽNIM POJAVAMA I SADRŽAJIMA UNUTAR ZAŠTIĆENOG PODRUČJA**. Oznake služe za informiranje, vođenje, usmjeravanje, reguliranje i upozoravanje posjetitelja. Važan su alat za upravljanje kretanja posjetitelja na zaštićenom području. Oznake su najčešće podijeljene u **TRI GLAVNE KATEGORIJE**, ovisno o njihovoj funkciji: **I) ORIJENTACIJSKE/INFORMACIJSKE OZNAKE**, **II) OZNAKE UPOZORENJA** I **III) INTERPRETACIJSKE/OBRAZOVNE OZNAKE**. Sve oznake zajedno čine sustav signalizacije i interpretacije na otvorenom.

Orijentacijske i informacijske oznake

Orijentacijske oznake su **NAVIGACIJSKI ALATI KOJI POMAŽU POSJETITELJIMA PRI KRETANJU I ODREĐIVANJU NJIHOVE TRENU-TAČNE LOKACIJE**. Oni prikazuju položaj objekata, a često prikazuju i karte ili planove cijelog područja, kako

bi posjetitelji vidjeli lokaciju IZ PTIČJE PERSPEKTIVE. Informacijske oznake prikazuju radno vrijeme, aktivnosti i atrakcije koje se nude; mogu se nalaziti u centru za posjetitelje, pokraj ceste ili na lokalitetu. Ponekad nude i mogućnosti orijentacije. I jedne i druge oznake nalaze se na ulazu u lokalitet ili u turističku atrakciju. Često se mogu naći i na drugim dijelovima lokaliteta, pogotovo na početku svakog odjeljka ili tematskog područja.

Primjer orijentacijskih i signalizacijskih oznaka, Nacionalni park Bavarska šuma, Njemačka, autorica fotografija: Iva Klarić Vujović

Oznake upozorenja i sigurnosti

Oznake upozorenja i sigurnosti informiraju posjetitelje O POTENCIJALNIM OPASNOSTIMA TIJEKOM NJIHOVOG POSJETA I UKAZUJU KAKO MOGU POBOLJŠATI OSOBNU SIGURNOST.

Oznake upozorenja i sigurnosti jasno prepoznaju prijetnju te ukazuju i na ljudsko ponašanje koje može biti povezano ili pridonositi takvoj prijetnji. Oznake upozorenja i sigurnosti obično se nalaze na mjestima gdje je prijetnja od opasnosti ili sama opasnost moguća.

Interpretacijske/obrazovne oznake

Interpretacijske/obrazovne oznake pružaju INFORMACIJE O MJESTU, OBJEKTU ILI DOGAĐAJU, POVEĆAVAJUĆI TAKO POSJETITELJEVO RAZUMIJEVANJE, UŽITAK I KVALITETU ISKUSTVA I DOŽIVLJAJA. Ove oznake prenose interpretaciju činjenica,

brojki i koncepata u format koji je privlačan i razumljiv posjetiteljima. Cilj oznake je da posjetitelja zainteresira, obrazuje i nadahne. Oznake preuzimaju ulogu vodiča interpretatora ili učitelja.

Interpretacijske/obrazovne oznake mogu se naći u posjetiteljskoj infrastrukturi na otvorenom (parkovima s divljim životinjama, nacionalnim i lokalnim parkovima, uz staze ili šetnice), ali **MOGU POSLUŽITI I KAO INTERPRETACIJSKI ALATI** koji se koriste za stvaranje složenijih interpretacija i doživljaja posjetitelja u posjetiteljskoj infrastrukturi u zatvorenim prostorima (interpretacijskim centrima, centrima za posjetitelje, muzejima, galerijama i sl.).

Interpretacijske/obrazovne oznake najčešći su oblik opreme interpretacijske infrastrukture na otvorenom. Dobro izrađena i smještena interpretacijska oznaka može biti vrlo učinkovita, dok će loše izrađena i pogrešno smještena oznaka biti kontraproduktivna. Interpretacijske oznake trebale bi sadržavati maštovitu kombinaciju teksta i slike kako bi ispričale priču o nekom objektu ili mjestu. To je suprotno od informacijskih oznaka koje sadrže samo upute.

Prednosti

- 24-satni pristup
- koriste postojeće objekte i vlastito okruženje kao objekt interpretacije
- relativno su jeftini
- dizajnom se mogu uklopiti u postojeće okruženje
- mogućnost interpretacije određene lokacije i priča vezanih uz njih na licu mjesta
- mogućnost prikaza mjesta kakvo je bilo nekada davno
- mogućnost prikaza detalja nedostupnih oku posjetitelja
- uspostava identiteta parka na udaljenim lokacijama, bez potrebe za vodstvom vodiča interpretatora
- upozoravanje posjetitelja na potencijalne opasnosti iz prirode ili prouzročene od strane ljudi, te upućivanje u sigurnosna rješenja
- zamijeniti se mogu relativno brzo i jeftino

Ograničenja

- ograničena količina teksta i grafike po ploči
- ne funkcionira dobro pri predstavljanju zahtjevnijih sadržaja
- kvalitetnije predstavlja opipljive sadržaje; nešto manje uspješno one neopipljive te univerzalne ideje
- može ugroziti vizualni identitet parka
- može se pokazati nepraktičnim na lokacijama izloženih ekstremnim klimatskim ili prirodnim ekstremima
- podložni su vandalizmu

Prednosti i ograničenja sustava interpretacije i signalizacije na otvorenom

Primjer interpretacijskih oznaka, Nacionalni park Bavarska šuma, Njemačka, autorica fotografije: Iva Klarić Vujović

Urbana oprema

Vrste objekata koji su potrebni uz stazu i njihov smještaj duž staze ovisi o nekoliko čimbenika: o postavkama i predloženoj namjeni staze, frekventnosti uporabe staze, razini servisiranja ili održavanja koje ovi objekti trebaju te o tome koliko je rada oko njih potrebno kao i prilagodbe postojećoj infrastrukturi. Objekti od javnog interesa smješteni uz glavnu stazu najčešće su klupe, nadstrešnice, konstrukcije za bicikle, prostori za piknik i koševi za odlaganje smeća.

Tematska dječja igrališta

Tematska dječja igrališta su ZABAVNO-EDUKATIVNE POVRŠINE opremljene elementima za igru i rekreaciju. Takva igrališta kroz elemente za igru provlače određene teme koje su povezane s baštinom i identitetom mjesta. Tako, naprimjer, penjalice i klackalice mogu poprimiti izgled životinja, na njima mogu biti postavljeni citati ili kratki infotekstovi s ilustracijama koji interpretiraju određeni sadržaj. Ova igrališta su interaktivna, zabavna i omogućuju djeci da se na drugačiji način upoznaju s prikazanim sadržajem.

Umjetnost i umjetničke intervencije

Edukativni i interpretacijski aspekti razvoja staza omogućavaju i potiču KREATIVNA I INOVATIVNA RJEŠENJA DIZAJNERA, UMJETNIKA I OBRTNIKA. Umjetnički aspekt kulturnih ruta i tematskih staza privlači posjetitelje, potiče ih na zaustavljanje, doživljavanje i razmišljanje o krajoliku u kojem se nalaze, ili ih pak potiču da se odmore na unikatno izrađenim klupama ili odmorištima koji će njihov pogled usmjeriti na jedinstven prizor.

Mediji interpretacije

Medij stalne izložbe

Različite ustanove koriste **KOMUNIKACIJSKI MEDIJ STALNE (MUZEJSKE) IZLOŽBE** za potrebe educiranja, komuniciranja i interpretiranja najrazličitijih tema i fenomena. Stalne muzejske izložbe i izložci **GLAVNI SU MEDIJI INTERPRETACIJE U INTERPRETACIJSKIM I POSJETITELJSKIM CENTRIMA**. Zato je važno upoznati se s definicijama, timovima i koracima u procesu njihova nastanka.

Definicije

Definicije izložbe su različite. Prema Tomislavu Šoli ona je finalni oblik svake kreativne interpretacije, dok je za nizozemskog muzeologa Petera van Menscha izložba “zemlja snova”, odnosno rezultat procesa selekcije i organizacije informacija gdje posjetitelj prihvaća sudove i interpretacije kojima izložba kao medij određuje značenje. Prema Ivi Maroeviću izložba je pak složeni informacijski sustav u kojemu se pomoću predmeta i dokumenata korisnicima, publici, prenosi poruku koja će se konstituirati u svakoj pojedinoj ličnosti u skladu s njezinim interesom, znanjem i imaginacijom.

U UNESCO-ovom priručniku iz 1989. godine **IZLOŽBA** je definirana kao komunikacija koja podrazumijeva veliku publiku s ciljem **PRIJENOSA INFORMACIJA, IDEJA I OSJEĆAJA** nadovezujući se na materijalni dokaz čovjeka i njegova okruženja uz pomoć vizualnih pomagala.

Za razliku od UNESCO-ove definicije koja je usmjerenija na publiku, Ellis Burcaw usredotočuje se na estetiku izložbe, tj. definira izložbu kao skup predmeta umjetničke, povijesne, znanstvene ili tehnološke prirode kroz koji se posjetitelji

kreću od jedne jedinice do druge određenim slijedom koji je dizajniran smisleno, u obrazovnom i estetskom pogledu. Dok je opet prema Yani Herremanu drukčije: on se usmjerio na izložbeni prostor te je izložbu definirao kao KOMUNIKACIJSKI MEDIJ TEMELJEN NA OBJEKTIMA I NJIHOVIM KOMPLEMENTARNIM ELEMENTIMA, prezentiran u za to predodređenom prostoru koji koristi specijalne interpretacijske tehnike i slijed učenja kojima je cilj prijenos i komunikacija sadržaja, vrijednosti i znanja (Perić 2011).

Općenito govoreći, izložbe su organizirane prezentacije ili izlaganja jednog ili više izložaka, najčešće u interpretacijskoj infrastrukturi u zatvorenim prostorima. Pod IZLOŠKOM podrazumijevamo ili JEDNU STVAR ili PREDMET IZLOŽEN UNUTAR IZLOŽBE, ili posebno oblikovan 3D INTERPRETACIJSKI OBJEKT koji često u sebi sadrži tekst, ilustracije, mehaničku ili IT interakciju.

Primjer stalne izložbe u Interpretacijskom centru krške vegetacije Sežana, Slovenija, autorica fotografije: Mirna Draženović

Tko radi muzejske izložbe?

Tko je autor izložbe? Česti su slučajevi da je pojedinac nositelj ideje, ali gotovo je nemoguće da jedna osoba organizira cijelu izložbu. Zato se najčešće tim poslom bave **POJEDINCI ILI TIMOVI IZ NAJMANJE DVA STRUČNA PODRUČJA**. Prvi je interpretacijski tim interpretatora – kustosa - muzeologa čiji su zadatci:

- 1) stvoriti koncepciju, interpretacijski plan, osnovni scenarij i nacrt izložaka;
- 2) organizirati poruke koje izložbom žele biti prenesene na prihvatljiv, logičan i edukativan način s prijedlogom interpretacijskih medija (interaktivni, video, multimedijalni, svjetlosni, grafički, 3D i slično);
- 3) pratiti razvoj i realizaciju izložbe od početka do kraja, a posebno u dijelu razvoja sadržaja. Drugi je tim arhitekata, dizajnera i vizualnih umjetnika (različitih tipova dizajna prema potrebi), uloga kojih je na što maštovitiji i prikladniji način oblikovati prostor, ambijent i komunikacijske kanale izložbe kojima se poruke prenose.

Proces nastanka muzejske izložbe

Preliminarni muzeološki program – Idejno rješenje

Prva razina uređenja stalnih izložbi je izrada IDEJNOG ILI KONCEPTUALNOG RJEŠENJA ILI PRELIMINARNOG MUZEOLOŠKOG PROGRAMA. Ono se donosi u studiji koja prethodi svakoj drugoj razradi, pa i arhitektonskom rješenju. Prema metodologiji (Muze d.o.o.) struktura idejnog rješenja je, uz manje izmjene (ovisno o kontekstu izložbenog projekta), sljedeća:

- 1) Uvod;
- 2) Okviri i standardi rada;
- 3) *Benchmarking* analiza;
- 4) Temeljne izjave;
- 5) Funkcionalna dispozicija prostora;
- 6) Kratki interpretacijski plan;
- 7) Konceptualno-shematska razrada;
- 8) Plan aktivnosti i
- 9) Preliminarni troškovnik.

Proces rada prema ovoj metodologiji uključuje usku suradnju tima interpretatora - kustosa - muzeologa s klijentom i ključnim dionicima, koja je posebno važna u područjima interpretacijskog planiranja i tematske razrade scenarija stalne muzejske izložbe. U ovoj fazi klijent sudjeluje s prijedlozima tema kojima ovaj tim određuje važnost i određenima daje prvenstvo, oblikuje ih u jasnu i ZANIMLJIVU PRIČU – SINOPSIS IZLOŽBE te priču povezuje s različitim interpretacijskim medijima i prostornim sastavnicama

interpretacijske infrastrukture (multifunkcionalni prostori, tematski parkovi, tematske rute, prostori za edukaciju i slično). Tek na temelju interpretacijskog plana postavlja se idejni likovni identitet i nacrt scenografije stalne muzejske izložbe.

Definirana muzeološka koncepcija – Izvedbeno rješenje

U drugoj fazi rada izložbeni se projekt razvija kroz niz izvedbenih rješenja objedinjenih pod nazivom definirana muzeološka koncepcija: studiju CJELOVITOG INTERPRETACIJSKOG I PREZENTACIJSKOG PROGRAMA IZLOŽBE I IZVEDBENU DOKUMENTACIJU LIKOVNOG POSTAVA. Izvedbena rješenja povezana su jedinstvenim detaljnim troškovnikom.

CJELOVITI INTERPRETACIJSKI I PREZENTACIJSKI PROGRAM krovni je dokument interpretatora – kustosa - muzeologa u drugoj fazi procesa rada na razvoju stalne izložbe. Prema spomenutoj metodologiji, ovaj dokument objedinjuje sastavne elemente idejnog rješenja i donosi detaljnu interpretacijsku, sadržajno-tematsku i oblikovnu razradu svih izložbenih elemenata, uključujući i rezultate stručnih i specifičnih znanstvenih ekspertiza za specifična područja koja se komuniciraju izložbom. Ovdje se razrađuju priča (sinopsis) i sve tematske cjeline kojima se prenose poruke izložbe, donosi razrada tipova izložbenih elemenata koji prenose određene razine poruka te izbor predmeta, vizualnih i tekstualnih sadržaja stalne muzejske izložbe.

Ovako definirani i razrađeni elementi izložbe usklađeni su s izvedbenim rješenjima Likovnog postava i Troškovnikom. Usklađenost dokumentacije postignuta je primjenom sustava s razrađenim šiframa pod kojima se svaki izložak razrađuje u svim izvedbenim rješenjima.

Sastavni dio Cjelovitog interpretacijskog i prezentacijskog programa ponekad su i interpretacijski tekstovi. Oni se pišu na temelju stručnih i znanstvenih podloga koje može pribaviti klijent ili vanjski suradnici. Rad tima interpretatora – kustosa - muzeologa osigurava da se Cjeloviti interpretacijski i prezentacijski program integralno realizira.

Na temelju Cjelovitog interpretacijskog i prezentacijskog programa LIKOVNI POSTAV STALNE IZLOŽBE donosi razradu, nacрте i tehničke specifikacije rješenja arhitekata i najmanje četiriju vrsta dizajna koje su ključne u razvoju ambijenta i scenografije izložbe: grafički, produkt, IT i multimedija te muzejski dizajn rasvjete.

Slijedom navedenoga, Likovni postav stalne izložbe donosi se u četiri zasebna izvedbena dokumenta:

- 1) Likovni postav stalne izložbe - grafički muzejski dizajn;
- 2) Likovni postav stalne izložbe - muzejski produkt-dizajn;
- 3) Likovni postav stalne izložbe - muzejski IT i multimedijski dizajn;
- 4) Likovni postav stalne izložbe - muzejski dizajn rasvjete i, prema potrebi,
- 5) Likovni postav stalne izložbe - dizajn ozvučenja.

Oblik i struktura ovih dokumenata usklađeni su prema specifičnostima svake od navedenih vrsta dizajna. Najbolje rješenje je osigurati istodobni razvoj glavne i izvedbene arhitektonske dokumentacije s izvedbenim rješenjima izložbe.

Implementacija

Preporučuje se OSIGURATI DA TIM KOJI JE OBLIKOVAO IDEJNO RJEŠENJE SUDJELUJE U SVIM FAZAMA PLANIRANJA I REALIZACIJE kako bi se ostvario autorski kontinuitet i time osigurala kvaliteta i uspješna realizacija konačnog rješenja autorskog djela, odnosno ovako kompleksnog multimedijalnog i interdisciplinarnog komunikacijskog medija kao što je stalna izložba (Brochu 2003).

Primjer audiovizualnog medija, Nacionalni park Gesäuse, Austrija, autorica fotografije: Mateja Kuka

Audiovizualni mediji i alati interpretacije i prezentacije

Audiovizualni (AV) interpretacijski mediji koriste se podjednako u interpretacijskoj infrastrukturi u zatvorenim prostorima i na otvorenom. Sadrže **ZVUČNE I VIZUALNE KOMPONENTE** koje se koriste **PRI INTERPRETACIJI I PREZENTACIJI**, poput videozapisa i audiozapisa, animiranih, igranih ili dokumentarnih filmova, kompjuterskih igrica i sl.

Prednosti

- praktično za prezentaciju kronoloških sadržaja ili sadržaja u nastavcima
- mogućnost iluzije realnog sadržaja i emotivnog učinka
- pružanje mogućnosti dramatizacije
- prenosivo na područja izvan zadanih lokacija
- mogućnost prikazivanja mjesta, ljudi, životinja, biljaka i godišnjih doba koje u danom trenutku ne bi bilo moguće vidjeti
- mogućnost kreiranja atmosfere i raspoloženja
- mogućnost dopiranja do više posjetitelja u isto vrijeme
- mogućnost prilagodbe posjetiteljima s poteškoćama
- mogućnost prikazivanja sadržaja uzroka i posljedica, prije i poslije

Ograničenja

- potreba za kompleksnom opremom, periodičnim održavanjem i stalnim nadzorom
- mogu djelovati pomalo sterilno i bezlično
- ne ostavljaju puno mogućnosti posjetiteljima u proučavanju određenog objekta ili proučavanju u posjetiteljevoj dinamici
- repetitivnost audiozapisa može unositi nervozu zaposlenicima objekta/područja
- ne može se svugdje koristiti
- može doći do prekida vizualnog ili audiosadržaja
- cijena realizacije i održavanja može biti previsoka
- ljudi općenito imaju visoka očekivanja po pitanju audiovizualnih medija, te niskobudžetna realizacija može dovesti do razočaranja kod posjetitelja

Prednosti i ograničenja audiovizualnih medija interpretacije

Osobna interpretacija

Osobna interpretacija koristi se podjednako u interpretacijskoj infrastrukturi u zatvorenim prostorima i na otvorenom.

To je tzv. interpretacija uživo, odnosno vođenje po izložbi ili stazi u narativnoj formi koristeći **UMIJEĆA PRIPVIJEDANJA** (engl. *storytelling*) ili **KOSTIMIRANOG IGRANJA ULOGA** (engl. *role-play*).

Interpretacija baštine koristi niz medija, no smatra se **NAJBOLJOM KADA SE REALIZIRA DIREKTNIM KONTAKTOM LICEM U LICE**, zbog čega interpretacijsko vođenje ima istaknutu ulogu (Ludwig 2015).

Prednosti

- direktna osobna komunikacija često je posjetiteljima ugodnija nego komunikacija putem ponuđenih medija
- mogućnost prilagodbe potrebama i zahtjevima posjetitelja te lakoća u promjeni uvjeta prezentacije
- mogućnost poticanja interesa posjetitelja praćenjem njihovih reakcija
- interaktivnost
- mogućnost praćenja i unošenja promjena po potrebi
- poticanje različitih vještina interpretatora
- dinamično, djelotvorno i relativno jednostavno za postavljanje
- napose na kratke staze može biti ekonomično
- mogućnost komunikacije kompleksnih poruka te pružanja pomoći posjetiteljima u povezivanju opipljivog i neopipljivog kao i općih koncepata života i prirode

Ograničenja

- nužni su izrazito dobro osposobljeni interpretatori i pripovjedači
- mogućnost nedosljednosti u prenošenju sadržaja
- potreba za detaljnim nadzorom i dodatnom edukacijom
- može se pokazati kompliciranim i skupim za cijelu godinu
- visoki ponavljajući troškovi

Prednosti i ograničenja osobne interpretacije

Interpretacijsko vodstvo

Osnovno pravilo **INTERPRETACIJSKOG VODSTVA** najbolje se objašnjava uporabom »**RAZGOVORA**«, a ne »**GOVORA**«. Oba načina mogu prilično precizno predstaviti određenu

temu, ali u razgovoru je sudionik puno opušteniji, djeluje spontanije i manje formalno. VODIČ-INTERPRETATOR ne koristi bilješke. Razlikujemo nekoliko vrsta razgovora koje prilagođavamo grupama sudionika ili posjetitelja (turisti, školske grupe, starije osobe, lokalno stanovništvo, osobe s invaliditetom...), NAMJENI (prezentacija izložbe, lokaliteta, demonstracija vještina...) i OKRUŽENJU u kojem se nalazimo (posjetiteljski centar, nalazište, šuma...).

Za uspješnost INTERPRETACIJSKOG VODSTVA svaki vodič-interpretator treba pronaći svoj osobni STIL u kojem će se osjećati ugodno. Istina je da dobri vodiči-interpretatori proučavaju tehnike drugih, gledaju ih i slušaju, ali ih ne kopiraju. Neki su vodiči-interpretatori energičniji i čini se da prenose puno energije publici. Neki se doimaju mirnije, dok neki drugi kombiniraju ta dva stila, prilagođavajući se određenim situacijama.

POSAO VODIČA-INTERPRETATORA nije samo podučavanje i prenošenje informacija, već prije svega, prenošenje, interpretiranje i promatranje iz manje uobičajenih perspektiva, razmjena vlastitih iskustava i poticanje sudionika na istraživanje i razmišljanje.

Ključ kvalitetnog interpretacijskog vodstva leži u očitj LAKOĆI I KONCIZNOSTI NASTUPA. Tajna je u sposobnosti da zbijemo duge priče u atraktivne poruke. PORUKA predstavlja dublje značenje koje se odnosi na prirodu fenomena, kao i na podlogu i iskustvo posjetitelja. To su priče u jednoj rečenici koje se odražavaju u iskustvima sudionika. U klasičnom vodstvu teme i činjenice su u prvom planu, dok su u interpretacijskom vodstvu poruke i značenja u prvom planu. Činjenice su važne jer zaokružuju poruku, a na taj ih je način lakše upamtiti.

Ako vodič-interpretator na jednom mjestu predstavlja samo jedan fenomen ili objekt i koristi samo jednu PORUKU, tada govorimo o INTERPRETACIJSKOM GOVORU. Međutim, kada je na jednoj lokaciji povezano nekoliko fenomena ili objekata, govorimo o INTERPRETACIJSKOJ ŠETNJI, gdje vodič-interpretator oblikuje GLAVNU PORUKU i povezuje je s nekoliko SPECIFIČNIH PORUKA koje opisuju određene fenomene ili objekte.

Primjer stručnog vodstva po stalnoj izložbi u Centru Lusen, Nacionalni park Bavarska šuma, Njemačka, autorica fotografije: Mirna Draženović

Kod aktivnog uključivanja sudionika bitno je postavljati PITANJA. Može ih postaviti vodič-interpretator ili sudionik. Važno je na početku šetnje postaviti pitanja, kako bi se sudionici opustili i oraspoločili, što će olakšati dijalog. Postavljajući pitanja, vodič-interpretator saznaje koji su interesi sudionika pa prema tome može usmjeriti interpretacijsku šetnju. U takvom dijalogu poželjna su takozvana OTVORENA PITANJA, koja ne traže potvrde ili negativne odgovore, već moraju biti dovoljno općenita da potaknu sudionike na razmišljanje i odgovore temeljene na njihovom iskustvu. To nisu pitanja zasnovana na obrazovanju, takozvana pitanja zatvorenog tipa, koja nude jedan konkretan odgovor u svrhu provjere znanja sudionika.

Jedan od početnih zadataka interpretatora-vodiča je UPOZNAVANJE SA SKUPINOM SUDIONIKA. Poželjno je da prije upoznavanja prikupi osnovne podatke o skupini, kako bi se mogao pripremiti za bolje vodstvo. Prije susreta sa skupinom trebao bi dobiti informacije tko su sudionici, zašto su došli, što ih zanima i ostale pojedinosti.

Veličina skupine do 15 sudionika utječe na izbor mjesta gdje se događa interpretacijski govor. Osnovno je pravilo da interpretator-vodič ne stoji između sudionika i predmeta kojeg interpretira. Ovisno o okolnostima, sudionici su različito pozicionirani (klaster, krug, nekoliko manjih skupina, linija...), kao i interpretator-vodič (oni su malo udaljeni od skupine). Manje skupine omogućuju aktivnije uključivanje sudionika, pa je prikladnije da se veća skupina podijeli u manje i dodijeli im se zadatke.

Vodič-interpretator mora biti najmanje 15 minuta prije službenog početka vodstva na VIDLJIVOM MJESTU s jasnom oznakom (uniforma, značka, dogovorena oznaka...). Sa sobom mora ponijeti mobilni telefon i opremu za hitne slučajeve (ako postoji takav rizik). Prije vodstva treba znati broj sudionika, pregledati njihovu opremu, znati sve važne informacije i dogovoriti mjesto sastanka u slučaju da se netko izgubi. Kako bismo očuvali područja i prostore za posjetitelje, sudionike treba upoznati s pravilima ponašanja.

Uspješni vodiči-interpretatori preispituju koliko su uspješni u svojem radu, pa redovito provode SAMOPROCJENU, a povremeno je korisno da ih ocjenjuju nadređeni, stručnjaci u području interpretacije baštine te sudionici.

Osnovni ciljevi interpretacijskog vođenja

Tri su osnovna sudionika svake interpretacije: VODIČ INTERPRETATOR koji interpretira, FENOMEN koji se interpretira I GRUPA LJUDI odnosno sudionika koja sudjeluje. Glavni je cilj svakog interpretacijskog iskustva oživjeti onaj prostor koji se nalazi između ta tri sudionika, što se postiže snažnim postavljanjem teme koja unutar sebe veže činjenice i značenja (Ludwig 2015).

Uzevši u obzir vodiča interpretatora, fenomen, sudionike i temu, osnovni su ciljevi interpretacije sljedeći (Ludwig 2015):

- poticati upravljanje baštinom (postati ambasador, doživljavati baštinu osobno, inspirirati više nego davati instrukcije, koristiti različite uloge vodiča interpretatora, odnosno objašnjavati, slušati, diskutirati, poticati sudionike...)

- Pretvoriti fenomen u iskustvo (pomagati da predmeti i događaji ožive kroz osjete, ples, pjesmu, slikanje i tako dalje, koristiti iznenađenja u interpretaciji koja nisu vidljiva na prvu, prilagoditi metodologiju grupi, koristiti usporedbe, primjere i druge načine kojima se približava fenomen grupi, prikaz fenomena u širim okvirima...)
- Sudjelovati u razmjenama sa sudionicima (saznati o pozadini grupe odnosno ljudi u grupi, koristiti dijalog, započeti razgovor, postavljati pitanja grupi...)
- Uskladiti činjenice sa smislenim temama (odrediti temu za interpretaciju sažimajući duge priče u zanimljive teme, davati značenja fenomenima, pronaći univerzalne vrijednosti unutar teme, animirati one koji manje sudjeluju, shvatiti temu kao organizacijski alat oko kojeg se gradi interpretacija...)

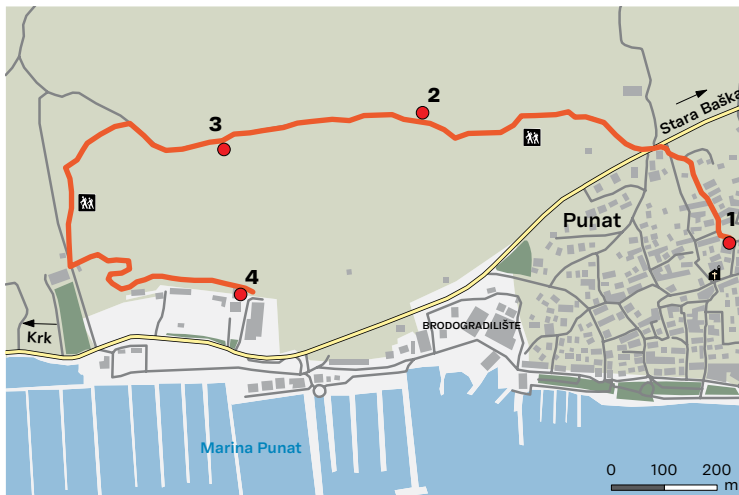
Primjer razvoja interpretacijske šetnje

Ovdje se nalazi primjer interpretacijske šetnje na lokalitetu Punat, koja je izrađena prema metodologiji Interpret Europe priručnika za Interpretacijskog vodiča, autora Thorstena Ludwiga (2015). Posjetiteljima bi dodatno dočarala tradicijski zanat maslinarstva, ukorijenjen u krškom krajoliku i dugoj povijesti života ljudi na otoku Krku. Kroz kratku povijest maslinarstva i života na kršu posjetitelje bi vodila jednosatna šetnja od Starog toša, gdje se nekad mljelo masline, preko maslinika i suhozida pa sve do uljare Punat u kojoj se danas proizvodi maslinovo ulje.

Opis praktičnog organizacijskog aspekta interpretacijske šetnje

Interpretacijska šetnja započinje u INTERPRETACIJSKOM CENTRU STARI TOŠ, koji se nalazi u samom centru grada Punta (broj 1. na mapi). Iduća postaja nalazi se na makadamskom putu koji vodi u MASLINIKE uz sami rub grada Punta (broj 2. na mapi). Iduće stajalište bit će jedna od SUHOZIDNIH OGRADA (broj 3. na mapi) koje će pratiti posjetitelje do samog kraja ove šetnje. Ona završava na Cesti maslinovog ulja gdje su postavljene oznake koje objašnjavaju proizvodnju maslinovog ulja i vode do zadnjeg stajališta na šetnji – ULJARE PUNAT (broj 4. na mapi).

Plan šetnje

Objašnjenje glavne poruke i njenog značaja

Proizvodnja maslinova ulja dugi niz stoljeća, pa tako i danas, od iznimne je važnosti za Puntare. Gotovo svaka obitelj u Puntu ima svoj maslinik s makar desetak stabala maslina, dok se veliki broj ljudi bavi i uzgojem maslina.

GLAVNA PORUKA ove šetnje koja vodi posjetitelje kroz kratku povijest maslinarstava u Puntu želi dočarati tu **NERASKIDIVU VEZU PUNTARA I MASLINA**, zašto su masline tako važan dio života Puntara i koja im sve bogatstva proizvodnja maslinova ulja donosi, osim onog očitog materijalnog. Jer osim zarade, proizvodnja maslinova ulja je nekad, a i danas tijekom berbe, predstavlja razdoblje druženja i veselja sumještana u zajedničkom radu. Zajedništvo i važnost maslina za Puntare prožeti su kroz glavne poruke interpretacijske šetnje, prikazane na infografici u nastavku.

Tradicijska proizvodnja maslinovog ulja u tošu okupljala je mještane u zajedništvu i pjesmi.

Svaki kamen u suhozidu jednako je važan i vrijedan, kao što je i svaki član društvene zajednice Puntara.

Uzgoj maslina za puntare stoljećima predstavlja život i bogatstvo.

Dugovječnost i izdržljivost masline Puntarima je stoljećima donosila bogatstvo, duhovno i materijalno.

Proizvodnja, primjena i dobrobiti maslinovog ulja i danas su važan dio života Puntara.

Infografika glavne poruke i njenog značaja

Opis fenomena i njihovog značaja

1. Fenomen: Stari toš

Toš u Puntu datira u sam početak 19. stoljeća te se smatra jednim od najbolje sačuvanih mlinova za masline na otoku Krku, sa sačuvanim pokretnim i nepokretnim inventarom. Osim po svojoj primarnoj namjeni, značajan je i za društvenu povijest Punta kao mjesto zimskog okupljanja i druženja.

Smješten je u najstarijoj jezgri naselja, u prizemlju kamene jednokatnice (Punat, toš, Stara... 2019). Čine ga “pijat” (kameni tanjur u koji su ubacivali masline), “kolo” (kameni žrvanj), “vesla” (drvene grede koje su gurali fizičkom snagom i tako okretali “kolo”). Kada su se masline samljele, stavljalo ih se u okrugle platnene vreće “šoprte” s rupom u sredini, koje se polijevalo kipućom vodom i stiskalo polugama drvenog vijka. Iz zgnječene mase počelo bi kapati zlatnožuto maslinovo ulje (Žic-Teklin 2018).

Prikaz dobivanja maslinovog ulja, Stari toš u Puntu na otoku Krku, Hrvatska, autor fotografije: Dubravko Orlić

Fenomen	Okupljanje uz stari toš.
Tema	Zajedništvo mještana u radu.
Poruka puna rečenica koja u ovom slučaju sadrži univerzalan pojam	Tradicijska proizvodnja maslinovog ulja u tošu okupljala je mještane u zajedništvu i pjesmi.

Poruka je “svjetionik” prema kojem plovite. Vaše činjenice podržavaju poruku i može ih se iskusiti na licu mjesta.

1. Činjenica u obliku rečenice	Mljevenje maslina zahtijevalo je fizičku snagu, grupni i sinkronizirani rad sumještana.
Značenje pobuđuje...	Poštivanje tuđeg rada. Značaj dobrosusjedskih odnosa.
Stepenice	Opis funkcioniranja toša. Povijesna fotografija mljevenja maslina na tošu.
Otvorena pitanja	Prema broju drvenih greda koliko je ljudi bilo najmanje potrebno za okretanje "kola"?
Postav/pribor	Postav pojedinačnog zadatka – obilazak oko toša.

2. Činjenica u obliku rečenice	Za vrijeme mljevenja maslina uvijek se pjevalo pjesme šaljivog sadržaja, odnosno religiozne, ako bi u toš ušao pop.
Značenje pobuđuje...	Osjećaj zajedništva. Muzikalnost.
Stepenice	Citat pjesme: "Stari toš od sto deli, srićan ki mu je va deli." Puntarska poslovice (Ragužin 1991).
Otvorena pitanja	Koje su sve bile teme pjesama koje su se pjevale uz rad na tošu?
Postav/pribor	Konferencijski postav kada vodič-interpretator pjeva pjesmu i navodi grupu da mu se pridruži.

3. Činjenica u obliku rečenice	Vlasnicima toša nije bilo važno samo samljeti masline, nego napraviti što bolje druženje i zabavu.
Značenje pobuđuje...	Shvaćanje konteksta vremena u kojem nije bilo toliko izbora i mogućnosti za zabavu kao danas.
Stepenice	Promjena perspektive – da mi sada meljemo masline, kako bi to izgledalo.
Otvorena pitanja	Za vrijeme mljevenja maslina, što mislite koje su bile zadaće muškaraca, a koje žena?
Postav/pribor	Postav pojedinačnih zadataka – jedan dio grupe je oko "kola", drugi radi na peći za grijanje vode, treći pjeva šaljive pjesme.

2. Fenomen: Maslina

Maslina je vrsta voća i plod drveta *olea europaea*. Zbog visokog postotka masti maslina je dobila ime po latinskoj riječi *olea*, što znači ulje. Raste na krševitom tlu, zahtijeva klimu bez velikih temperaturnih oscilacija, dobro podnosi sušu, ali ne i temperature ispod nule. Uzgaja se u toplim predjelima Mediterana, uz more, najviše do 400 m nadmorske visine. Maslina cvjeta početkom ljeta, a plod sazrijeva na jesen, ovisno o sorti i klimatskim uvjetima. Uzgaja se ponajviše zbog ploda koji se jede sirov, a još se više koristi za najupotrebljavaniji voćni sok ikad iscijeđen iz biljke – maslinovo ulje. A berba maslina nije samo posao koristan zbog ulja; branje maslina zbližava obitelji i prijatelje, vodi ih u prirodu i dobra je tjelesna aktivnost.

Lako prepoznatljivo, nisko, čvornato deblo otporno je na truljenje, zbog čega maslinu zovu “stablom vječnosti”. Prvih sedam godina ne donosi ploda, a najveći urod daje nakon 20 godina. Poslije 150 godina urod se smanjuje, a nakon 200 godina na mjestu starog stabla izbiju samonikle mladice. Mediteranskim narodima maslinovo ulje služilo je kao sredstvo plaćanja, upotrebljavali su ga kao lijek, kozmetički pripravak, pa čak i za glancanje dijamanta. Zbog karakterističnih svojstava prirodni je konzervans za ribu i sir, koji čuvani u maslinovom ulju mogu ostati upotrebljivi godinama (Morić et al., 2015).

Berba maslina, Punat, autor fotografije: Dubravko Orlić

Fenomen	Maslina i njene specifičnosti.
Tema	Dugovječnost i izdržljivost masline.
Poruka puna rečenica koja u ovom slučaju sadrži univerzalan pojam	Dugovječnost i izdržljivost masline Puntarima je stoljećima donosila bogatstvo, duhovno i materijalno.

Poruka je “svjetionik” prema kojem plovite. Vaše činjenice podržavaju poruku i može ih se iskusiti na licu mjesta.

1. Činjenica u obliku rečenice	Maslini ne treba jako plodno tlo, već može rasti na krškom i suhom tlu.
Značenje pobuđuje...	Divljenje prema prirodi i snazi masline. Shvaćanje konteksta.
Stepenice	Stimulacija osjetila – opipati suho čvornato deblo drva masline.
Otvorena pitanja	Kada biste drvo masline morali opisati kao čovjeka, koje biste mu dali karakteristike i osobine?
Postav/pribor	Postav pojedinačnog zadatka – obilazak drveta masline.

2. Činjenica u obliku rečenice	Maslina je otporna na truljenje i zbog njene otpornosti zovu je „stablom vječnosti“, može živjeti preko 150 godina nakon čega na mjestu starog stabla izbija novo.
Značenje pobuđuje...	Shvaćanje konteksta. Divljenje prema prirodi.
Stepenice	Istraživanje koje stablo masline je među najstarijima.
Otvorena pitanja	Poznajete li koje priču iz povijesti ili poznatu povijesnu osobu za koju se veže drvo masline ili njeni plodovi?
Postav/pribor	Postav pojedinačnog zadatka – pronalazak najstarijeg stabla masline.

3. Činjenica u obliku rečenice	Maslina je izrazito bogata mastima i daje puno ulja koje je Puntarima služilo kao sredstvo razmjene dobara u prošlosti.
Značenje pobuđuje...	Shvaćanje konteksta. Osjećaj vrijednosti.
Stepenice	Demonstracija u vrijeme jeseni na plodu masline pokazati masnoću u pulpi, a kada nema plodova fotografiju istog.
Otvorena pitanja	Koji bi proizvod danas mogao biti ekvivalent maslinovom ulju u smislu vrijednosti?
Postav/pribor	Konferencijski postav u kojem vodič-interpretator grupi pokazuje plod masline.

3. Fenomen: Suhozid

Gromače ili suhozidni kameni zidovi bez vezivnog materijala odvajaju dva susjedna zemljišta i sprječavaju štete od ulaska gladnih životinja. U okolici Punta razlikuju se “unjulice”, izgrađene od jednog reda kamena, i “duplice”, načinjene od dva reda kamena između kojih je manje kamenje ili zemlja, što ih čini nepropusnima na udare bure (Žic-Teklin 2018).

Posebne su tehnike i načini kako se suhozidi trebaju slagati. Naprimjer, u donji red idu najveći kameni, a najpravilniji brid kamena slaže se prema naprijed da formira lice zida. Zatim se pod stražnji dio kamena podmeće manji kamen da postigne stabilnost i nagib, a princip je da gornja ploha kamena bude horizontalna ili malo nagnuta prema unutra. Suhozidom se čovjek kroz povijest borio ili se još uvijek bori protiv erozije, poplava, lavina, isušivanja, a usput su u suhozidu i oko njega svoj dom našle brojne sitne biljke i životinje povećavajući bioraznolikost i kompleksnost okoliša (Učili smo od... 2019).

Suhozidi, Punat, autor fotografije: Darko Molnar

Fenomen	Umijeće suhozidne gradnje.
Tema	Snalažljivost i suživot s prirodom.
Poruka puna rečenica koja u ovom slučaju sadrži univerzalan pojam	Svaki kamen u suhozidu jednako je važan i vrijedan, kao što je to i svaki član društvene zajednice Punta.

Poruka je “svjetionik” prema kojem plovite. Vaše činjenice podržavaju poruku i može ih se iskusiti na licu mjesta.

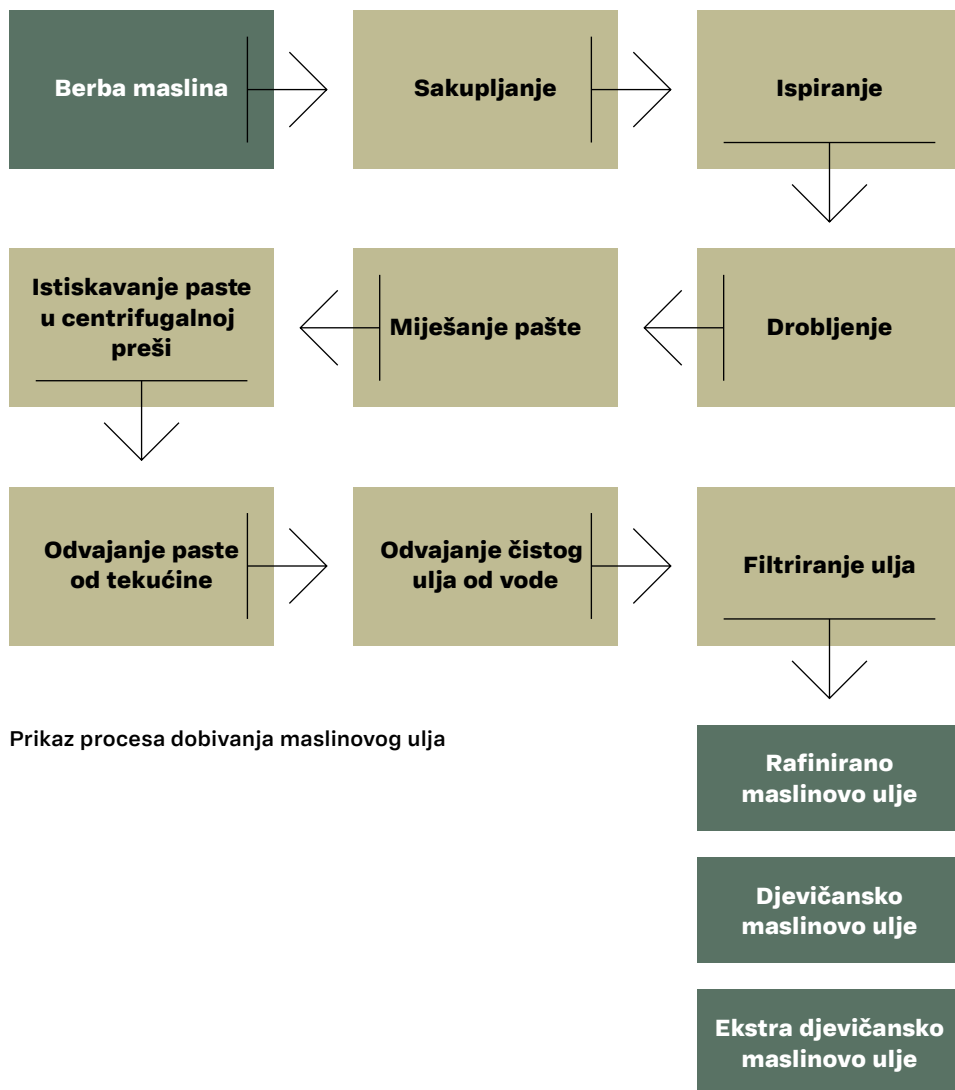
1. Činjenica u obliku rečenice	Za ograđivanje zemljišta koristio se kamen kojeg je bilo u izobilju.
Značenje pobuđuje...	Poštovanje prema lokalnom stanovništvu, njihovoj snalažljivosti i načinima suživota s prirodom.
Stepenice	Stimuliranje osjeta – primiti u ruke jedan kamen.
Otvorena pitanja	U ovom krajoliku kojeg materijala ima najviše, a bio bi koristan kao ograda i zaštita zemljišta?
Postav/pribor	Postav pojedinačnih zadataka – primiti u ruke i osjetiti težinu i strukturu kamena.

2. Činjenica u obliku rečenice	Suhozidi su se postavljali kako bi se odvojila susjedna zemljišta i spriječio ulazak gladnih životinja.
Značenje pobuđuje...	Osjećaj pravednosti i poštovanje vlastitog i tuđeg teritorija.
Stepenice	Promjena perspektive pokazivanjem fotografije suhozida iz zraka koja pokazuje brojnost parceliranih zemljišta u okolici Punta.
Otvorena pitanja	Može li netko pokazati granicu jednog zemljišta?
Postav/pribor	Konferencijski postav za pokazivanje fotografije prikaza suhozida iz zraka.

3. Činjenica u obliku rečenice	Umijeće suhozidne gradnje uvršteno je na UNESCO-ov popis nematerijalne baštine čovječanstva.
Značenje pobuđuje...	Poštovanje prema tradicijskom umijeću koje je oblikovalo krajolik.
Stepenice	Demonstracija slaganja kamena – ako se jedan izvadi, ruši se cijela konstrukcija.
Otvorena pitanja	Kako se međusobno razlikuju suhozidne ograde? Uže, jedan red, dva reda, zašto nisu sve jednake?
Postav/pribor	Konferencijski postav za demonstraciju slaganja kamena.

4. Fenomen: Uljara

U Općini Puntat živi oko 350 obitelji i svaka od njih ima barem 10 stabala maslina. Nakon berbe, svoje masline oni odnose u uljaru koja ih zatim prerađuje metodom centrifugiranja i hladnim prešanjem pri čemu ulje ne mijenja svoj kemijski sastav i uvelike dobiva na kakvoći i postojanosti. Takvo hladno prešano maslinovo ulje smatra se najzdravijim upravo zbog načina prerade.

Fenomen	Uljara i proizvodnja maslinovog ulja danas.
Tema	Različite vrste i primjene maslinovog ulja
Poruka puna rečenica koja u ovom slučaju sadrži univerzalan pojam	Proizvodnja, primjena i dobrobiti maslinovog ulja i danas su važan dio života Puntara.

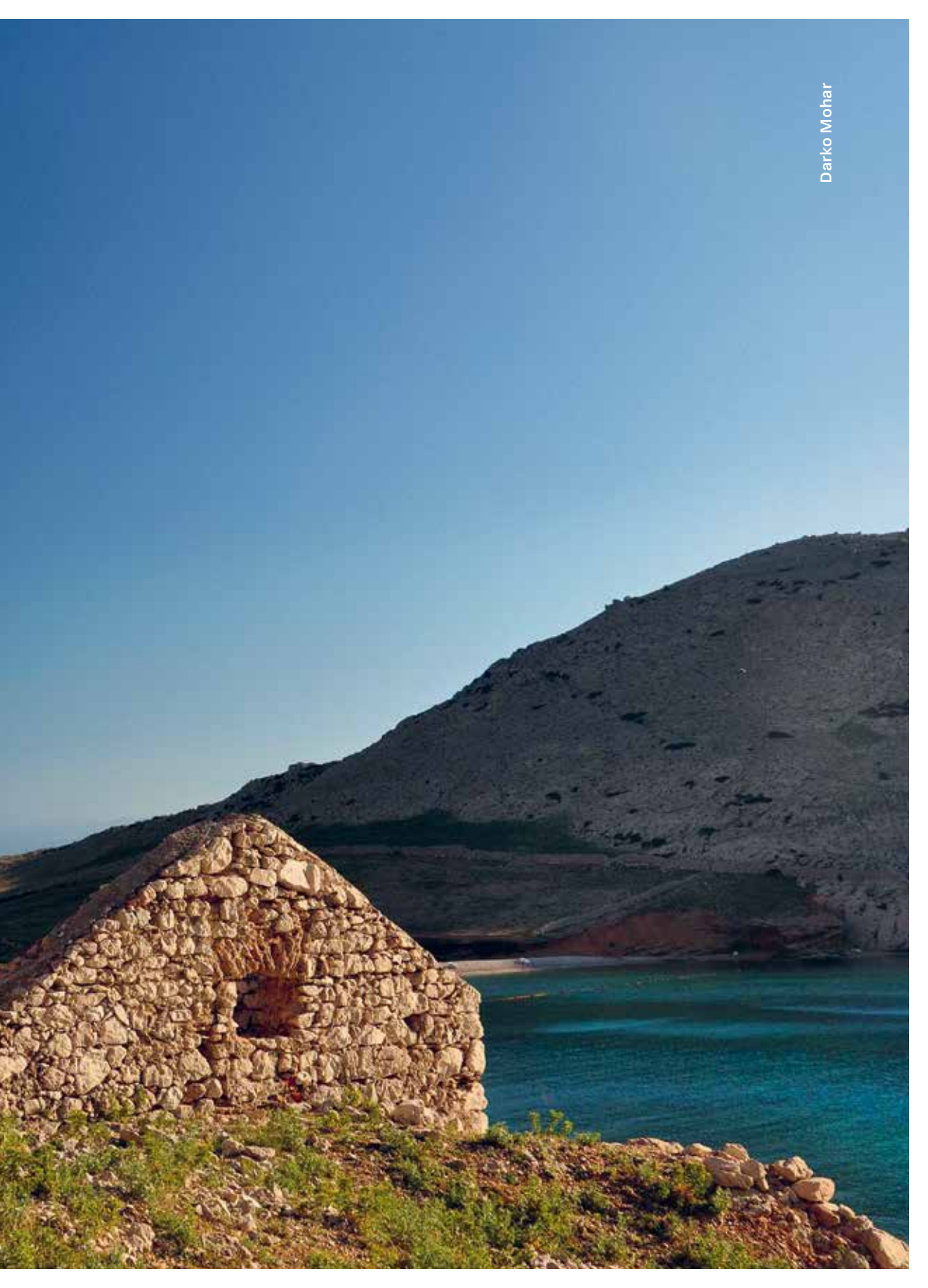
Poruka je “svjetionik” prema kojem plovite. Vaše činjenice podržavaju poruku i može ih se iskusiti na licu mjesta.

1. Činjenica u obliku rečenice	Prerada maslina u ulje nekad se radila u tošu, a danas pomoću strojeva uljare u koju dolaze svi proizvođači iz Punta.
Značenje pobuđuje...	Razmišljanje o nekadašnjim i današnjim načinima proizvodnje.
Stepenice	Usporedba strojne proizvodnje s onom koju su posjetitelji doživjeli u starom tošu.
Otvorena pitanja	Koje su još procese ljudi danas modernizirali? Smatrate li da se time izgubio dio čari zajedništva u radu?
Postav/pribor	Didaktički postav.

2. Činjenica u obliku rečenice	Pravo znanje maslinara očituje se u biranju pravog trenutka za berbu maslina točno određene zrelosti ploda.
Značenje pobuđuje...	Poštovanje prema radu i znanju maslinara.
Stepenice	Stimuliranje osjeta – kušanje različitih vrsta ulja (ekstra djevičansko ili ne, autohtone krčke sorte ili uvozne talijanske itd.)
Otvorena pitanja	Koje vam se sorte više sviđaju? Kako biste opisali okus maslinovog ulja?
Postav/pribor	Didaktički i postav pojedinačnih zadataka – degustacija različitih sorta ulja.

3. Činjenica u obliku rečenice	Ekstra djevičansko maslinovo ulje Punta ima iznimna ljekovita svojstva.
Značenje pobuđuje...	Iznenadenost. Divljenje prema prirodi.
Stepenice	Davanje primjera korištenja maslinovog ulja u ljekovite svrhe.
Otvorena pitanja	Koristite li vi maslinovo ulje za nešto drugo osim u kuhinji?
Postav/pribor	Didaktički postav.

Programska djelatnost

PROGRAMSKA DJELATNOST interpretacijskih centara ili centara za posjetitelje ključna je za **OSTVARENJE NJIHOVA POSLANJA**. Programska djelatnost može biti usmjerena na **RAZVIJANJE DOŽIVLJAJA POSJETITELJA**, ali i na odgovaranje na potrebe lokalnog stanovništva i njihovih glavnih dionika.

Festivali

Festival je poseban **DOGAĐAJ KOJI SLAVI JEDINSTVENI TRENUTAK U VREMENU** na način ceremonije i rituala kako bi zadovoljio specifične ljudske potrebe (Derrett 2003).

Riječ festival proizlazi iz lat. *festum*, engl. *feast*, tal. *fiesta* i označava **VRIJEME SLAVLJENJA**. Festival povezuje krajolik s načinom života na jednostavne i kompleksne načine unoseći ljudsku dimenziju u statični prostor koji postaje animiran, pokrenut. Također potiče da se isti prostor nastavi animirati i koristiti na drugačiji način i nakon prestanka festivala.

Festivali imaju važnu ulogu u gradu i regiji u kojoj se odvijaju. Postaju atrakcije, kreatori imidža, animatori statičnih urbanih atrakcija (npr. graditeljske baštine) i katalizatori razvitka, posebice u segmentu turizma. Mogu **PRODULJITI SEZONU, POVEĆATI TRAJANJE VRHA SEZONE ILI STVORITI SASVIM NOVU SEZONU**. Medijska pokrivenost koju generiraju festivali pomaže pak destinacijama da izgrade povjerenje i pozitivnu sliku o sebi na tržištu. Umjetnosti i kulturne industrije kroz festivale obogaćuju turističku ponudu putem kreiranja doživljaja!

Perspektiva razvoja zajednice kroz festival naglašava posebno razvoj u segmentima kao što su ponos zajednice, osjećaj zajedništva, suradnje, vodstva, slavljenja zajedničkih

kulturnih tradicija, kapaciteta za utjecanje na vlastiti razvoj, poboljšanja na socijalnom planu i na planu očuvanja okoliša. Festivali zabavljaju lokalno stanovništvo i omogućavaju rekreacijsku aktivnost za vrijeme i izvan turističke sezone. Festivali su PRIVLAČNI ZAJEDNICAMA JER SE OBRACAJU I POKREĆU ZA NJIH VAŽNA PITANJA poput urbanog oblikovanja, lokalnog ponosa i identiteta, baštine, očuvanja, urbane obnove, generacijskog zapošljavanja, investicija i ekonomskog razvoja. Festivali odražavaju zajednicu i njezin doživljaj same sebe i osjećaja prema prostoru i vremenu u kojem se nalazi.

Ogulinski festival bajke, Ogulin, Hrvatska, autor fotografije: Domagoj Blažević

Izvedbena događanja

Izvedbena ili scenska umjetnost podrazumijeva **UMJETNIČKI IZRAZ** govorom, pokretom tijela, glumom, glazbom i drugim sredstvima, koja se neposredno predstavljaju publici na pozornici.

Plesna predstava
na Ogulinskom
festivalu bajke, Ogulin,
Hrvatska,
autor fotografije:
Domagoj Blažević

Izvođačke umjetnosti su oblici umjetnosti gdje umjetnik koristi svoje lice, tijelo i prisutnost. GLAVNE SU VRSTE SCENSKIH UMJETNOSTI glazba, opera, ples, drama, i recitacija. Osim tih pet, ostali su oblici izvođačkih umjetnosti cirkuske predstave, magija, mjuzikli i drugi koji uključuju korištenje umjetnikovog lica i tijela (pantomima) (What are the... 2019).

Kreativne radionice

Radionica (engl. *workshop*) je suvremeni oblik **INTERAKTIVNOG UČENJA I POUČAVANJA** koji je usmjeren na polaznika s ciljem razvijanja vještina i/ili jačanja osjetljivosti za određene probleme.

Zbog specifičnog oblika rada didaktičari radionicu uvrstavaju u područje obrazovnih strategija kojima se oblikuju načini i metode rada u nastavnom procesu (Bognar i Matijević 2005). Radionica je **NAJDJELOTVORNIIJA METODA SOCIJALNOG I GLOBALNOG UČENJA I POUČAVANJA** (Fountain 1995.) koja se odvija unutar grupne interakcije 15–20 sudionika. Sudionici

Primjer kreativne radionice u Ivaninoj kući bajke, Ogulin, Hrvatska, autor fotografije: Domagoj Blažević

radionice zajedno rade na razvijanju vještina i stavova kojih (često) nije prije postojalo.

Odmak od tradicionalne uloge nastavnika, strukturirana i ciljno orijentirana komunikacija koja podrazumijeva osobno i aktivno zalaganje svakog sudionika, te interaktivne metode poučavanja osnovna su obilježja radionice. Radionica se oblikuje prema modelu iskustvenog učenja (Kolb 1984) koji je usmjeren na proces i osobno stjecanje vještina, a ne na neposredni ishod i preuzeto znanje. Potiče se suradničko i iskustveno učenje strukturirano određenim aktivnostima u svrhu intelektualnog poticajna i djelotvornog održavanja motivacije sudionika. **TEME I SADRŽAJI RADIONICE SU METODIČKI STRUKTURIRANI** i pristupačni u različitim procesima poučavanja s naglaskom na aktivne načine učenja putem doživljavanja, razumijevanja i uopćavanja. Ključni je cilj radionice da **SUDIONICI STEKNU PRAKTIČNE VJEŠTINE** koje će koristiti u radnom i životnom okruženju. U tom smislu, radionica se percipira kao oblik rada u kojem procesi razmjene i stjecanja informacija moraju biti uređeni i vođeni (Fountain 1995). Voditelj radionice stoga treba mobilizirati niz strateških kompetencija usmjerenih na koordinaciju aktivnosti u planiranju, programiranju i provođenju/realizaciji radionice (Martinko 2012).

Povremene i putujuće izložbe

Povremene i putujuće izložbe **PROGRAMSKE SU AKTIVNOSTI** organizirane **U PROSTORU CENTARA ILI IZVAN**, u suradnji s obrazovnim i kulturnim ustanovama u državi i inozemstvu.

POVREMENA IZLOŽBA organizirana je prezentacija ili izlaganje jednog ili više izložaka i organizira se u za to predviđenom galerijskom ili izložbenom prostoru centara, a odvija se u ograničenom vremenskom razdoblju. Povremenu izložbu centri mogu organizirati samostalno ili u suradnji s umjetnicima i srodnim organizacijama. Cilj organiziranja povremenih izložbi je predstavljanje različitih tematika, zbirki i umjetničkih izričaja koji se tematski uklapaju u djelovanje centara. Teme izlaganja povremenih izložbi mogu biti predstavljanje prikupljene ili digitalizirane građe, znanstvenog istraživačkog rada, dječjih radova nastalih kroz održavanje radionica i natječaja u sklopu djelovanja centara, umjetnička izlaganja skulptura, slika, fotografija i ostalih umjetničkih djela povezanih s tematikom djelovanja centara, a u suradnji s različitim umjetnicima.

PUTUJUĆA IZLOŽBA organizirana je prezentacija ili izlaganje jednog ili više izložaka povezanih s tematikom djelovanja centara i organizira se u suradnji sa znanstvenim, obrazovnim, kulturno-turističkim i ostalim srodnim organizacijama i ustanovama u Hrvatskoj i inozemstvu. Na taj način centri proširuju svoje djelovanje izvan svojih prostornih okvira, umrežavaju se i jačaju svoju vidljivost na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Teme izlaganja putujućih izložbi mogu biti predstavljanje prikupljene ili digitalizirane građe, znanstvenog istraživačkog rada, te dječjih radova nastalih kroz održavanje radionica i natječaja u sklopu djelovanja centara.

Rezidencijalni umjetnički program

Za razliku od izložbi, festivala i ostalih prezentacijskih oblika umjetnosti, rezidencijalni se programi **NE FOKUSIRAJU NA REZULTAT, NEGO NA PROCES STVARANJA** i važan su izvor inspiracije i osobnog istraživanja umjetnika.

U tom se procesu **IZMJEŠTANJA** i **MOBILNOSTI** prelaze i olabavljaju granice, otvaraju kanali za razmjenu informacija i mišljenja, grade dugoročne veze i partnerstva. Ona obogaćuju život kako lokalnih tako i gostujućih umjetnika te lokalni kulturni krajolik i kulturnu ponudu. Veze koje se pritom uspostavljaju izlaze daleko izvan polja umjetnosti i rada umjetnika ili kulturnih radnika te **GRADE MREŽU ODNOSA IZMEĐU UMJETNIKA I ZAJEDNICE**, organizatora u kulturi i publika, organizacija iz različitih sektora kao što su ekologija, ljudska prava i slično, lokalnih proizvođača, poduzeća, škola, fakulteta i mnogih drugih. Drugim riječima, oni često utječu na izgradnju ili ponovno uspostavljanje veza među različitim dijelovima društva koje su nužne za zajedničko djelovanje u cilju ostvarivanja pozitivnih promjena u društvu (Sesar 2014).

Istraživačko i znanstveno djelovanje

Znanstvena djelatnost posjetiteljskih i interpretacijskih centara podrazumijeva aktivnosti **SUSTAVNOG ISTRAŽIVANJA** područja relevantnih u svom djelovanju te promoviranja i komuniciranja rezultata istraživačkog rada putem različitih programskih aktivnosti.

ISTRAŽIVAČKI I ZNANSTVENI RAD podrazumijeva sustavno prikupljanje relevantne građe putem ustupanja, posudbe i akvizicije predmeta, zapisa, dokumenata, literature i fotografija. Prikupljena građa digitalizira se i arhivira u digitalnim i fizičkim arhivima, dokumentacijskim centrima i knjižnicama centara.

PROMOCIJA I KOMUNIKACIJA REZULTATA ISTRAŽIVAČKOG RADA provodi se putem izdavanja znanstvenih publikacija, objavljivanja informacija o istraživačkom i znanstvenom radu na web-stranicama centara te kroz organizaciju povremenih i putujućih izložbi, predavanja, stručnih skupova i seminara koji se tematski uklapaju u djelovanje centara, a u suradnji s obrazovnim i kulturnim ustanovama u Hrvatskoj i inozemstvu.

Sportski programi i događanja

Sportska događanja i programi organiziraju se **U SURADNJI** sa sportskim udrugama i klubovima, **KORISTEĆI SPORTSKU INFRASTRUKTURU** na tom području ili **PRIRODNE TERENE I POVRŠINE**, ovisno o vrsti sporta i programu.

SPORTSKI PROGRAMI podrazumijevaju mogućnost individualnog odabira sporta i rekreacije ili sudjelovanja u organiziranim događanjima koja mogu biti profesionalna ili amaterska. Primjeri sportskih natjecanja su biciklističke utrke, automobilske utrke, maraton, triatlon, ronjenje, plivanje, surfanje, jahanje, tenis, nogomet, odbojka itd.

Razvoj interpretacijskog sadržaja

Tekstualni sadržaj – interpretacijski tekst

Pisanje interpretacijskog teksta je vještina koja zahtjeva promišljanje i praksu. Najbolji je onaj tekst koji prenosi priču koristeći se mnogim kreativnim tehnikama kako bi oživio neki predmet ili mjesto. Prilikom pisanja interpretacijskog teksta potrebno je **RAZLIKOVATI INTERPRETACIJU OD INFORMACIJE**. Jedna od ključnih razlika je da je **INTERPRETACIJA OKRENUTA POSJETITELJU – PRENOSI ZNAČENJE** na način lako razumljiv posjetitelju, dok je **INFORMACIJA OKRENUTA SUBJEKTU** na koji se odnosi – **PRENOSI ČINJENICU**.

Osnovna načela pisanja interpretacijskog teksta

Interpretacijski tekst, odnosno poruka koju se želi prenijeti posjetitelju trebala bi slijediti ova načela interpretacije (Tilden 1954):

- **PROVOCIRATI** odnosno **POTAKNUTI** pažnju posjetitelja, njihovu znatiželju i interes
- **POVEZATI** sadržaj sa svakodnevnim životima posjetitelja – interpretacija mora biti **RELEVANTNA** za posjetitelja; posjetitelj se mora moći poistovjetiti s interpretiranim sadržajem
- **OTKRITI** glavnu poruku interpretacije koristeći **KREATIVNE NAČINE** i različite medije
- odnositi se na **CJELINU** – interpretacija treba predstavljati cjelinu, a ne samo jedan dio
- **TEŽITI JEDINSTVENOSTI** u interpretaciji – u dizajnu, grafičkim prikazima, fontovima. **VIZUALNI DIO** služi

kao nadopuna priči koja se interpretira i mora se stilom uklapati u način prezentacije priče.

Primjer tekstualnog sadržaja na stalnoj izložbi, Haus der Berge, Nacionalni park Berchtesgaden, Njemačka, autorica fotografije: Iva Klarić Vujović

Struktura interpretacijskog teksta

Interpretacijski tekst treba biti podijeljen hijerarhijski, na nekoliko razina:

- Razina 1: NASLOV KOJI SUMIRA TEMU
- Razina 2: GLAVNE IDEJE – PODNASLOVI
- Razina 3: KRATKI TEKST KOJI OBJAŠNJAVA TEMU
- Razina 4: POTPISI/LEGENDE POD SLIKAMA/POVEZNICE S DODATNIM INFORMACIJAMA/UPUTE I POZIVI ZA KORIŠTENJE INTERAKTIVNIH IZLOŽAKA

Hijerarhijska organizacija teksta omogućava LAKŠE ČITANJE i uzima u obzir ljude s različitim RAZINAMA INTERESA. Ako ljudi nisu jako znatiželjni ili nemaju vremena, na ovaj način mogu okom *preletjeti* preko naslova i tako dobiti dojam o čemu je riječ.

Savjeti za interpretacijsko pisanje

Važno je znati da zanimanje posjetitelja za tekst uglavnom nije veliko. Istraživanja su pokazala da ono naglo opada ako VELIČINA pojedinog teksta premaši 50-75 RIJEČI. Potrebno je imati na umu da KONCENTRACIJA prosječne odrasle osobe traje 30 SEKUNDI i da većina ljudi u zaštićeno područje dolazi kako bi se OPUSTILA, a ne kako bi učila.

Postoji niz tehnika koje pomažu tekst približiti publici:

- **OBRAĆANJE ČITATELJU U DRUGOM LICU.** Ovo znači da im se treba obraćati s "ti". Primjerice: *'Pogledaj kako se lišajevi hvataju za stabla uzimajući vodu i hranu iz zraka.'*
- **UPOTREBA METAFORE, ANALOGIJE I USPOREDBE.** Ovo pomaže ljudima da povežu ono o čemu im se govori s onim što već znaju. Primjerice: *'Čavke su poput nas. Kada smo gladni, mi jednostavno otvorimo hladnjak i uzmemo hranu koju smo tamo ranije spremili. Tako je i s čavkama. Kad su gladne, samo iskopaju žir koji su ranije zakopale.'*
- **PRIMJENA HUMORA.** Humor može biti vrlo učinkovit u obraćanju publici, ali valja imati na umu da nije sve jednako smiješno svima. Potiče se korištenje humora, no pažljivo.
- **POSTAVLJANJE PITANJA I POTICANJE MAŠTE POSJETITELJA.** Interpretacijski tekst može postavljati specifična pitanja kako bi potaknuo maštu publike. Primjerice: *'Koje se poznato piće dobiva od ovog naizgled nevinog grma?'* ili *'Možete li zamisliti život ovdje za vrijeme progona, kad je cijelo vaše selo moglo biti uništeno u trenu?'*
- **PISANJE U PRVOM LICU JEDNINE.** Priču se nekad može vrlo efektno ispričati u prvom licu, kao da je autor teksta lik iz priče. To znači i da će interpretacijski tekst biti napisan u prvom licu.
- **PISANJE KRATKIH REČENICA I PASUSA.** Dugačke rečenice i beskrajni pasusi nisu pogodni jer ih većina posjetitelja ne pokušava čitati. Izvjesna je i mogućnost da ih posjetitelji dožive kao dosadne. Dakle, potiče se da tekstovi budu kratki i jednostavni!
- **IZBJEGAVANJE ŽARGONA I STRUČNIH IZRAZA.** Žargon i stručni izrazi znaju zbuniti i odbiti čitatelja. Potiče se upotreba standardnog jezika.

- **IZNOŠENJE SAMO JEDNE MISLI PO REČENICI.**
- **VARIRANJE DUŽINE REČENICA.** Potiče se postizanje ujednačenog ritma rečenica.
- **ČITANJE VLASTITIH REČENICA.** Potiče se pisanje interpunkcijskih znakova gdje su potrebni.
- **OBRAĆANJE PAŽNJE NA ZNAČENJA RIJEČI.** Pozornost se skreće na značenja riječi jer mogu biti subjektivna i izazvati otpor kod čitatelja.
- **IZBJEGAVANJE KLIŠEA KOJI MOGU ODBITI LJUDE** zbog moguće pomisli kod posjetitelja da unaprijed znaju kako neka rečenica završava, a da je ni ne pročitaju čime se gubi čar otkrivanja.
- **POTIČE SE PISANJE I UREĐIVANJE TEKSTA.** Bolje je uvijek na kraju procesa imati manje riječi nego na početku.

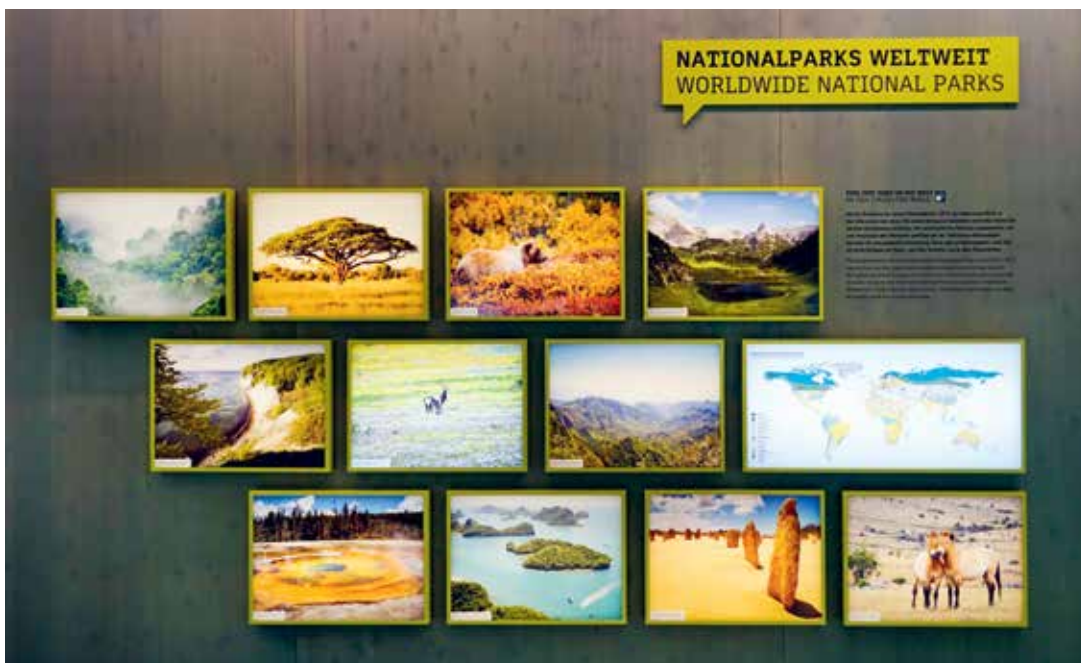
Vizualni sadržaj

Interpretacijski vizualni sadržaj

Vizuali su često puno bolji način komuniciranja od riječi. Kako opisati prugasto jedarce? *“Riječ je o rijetkoj vrsti leptira iz porodice lastinrepaca koja ima bijela ili žućkasta krila s tigrastim crnim šarama...”* Predlaže se prikazati ga vizualno, primjerice, nacrtati ga.

Upotreba vizualnog sadržaja na oznakama pomaže u interpretaciji:

- pokazuju ono što posjetitelj ne može VIDJETI ispred sebe
- CRTEŽI često bolje ilustriraju nešto od fotografija
- svi vizualni sadržaji trebali bi imati jasnu VEZU S TEKSTOM
- svi vizualni sadržaji trebali bi biti jasno POTPISANI/LEGENDIRANI
- za razvoj vizualnog sadržaja (istraživanje, pronalaženje, produkciju) važno je rezervirati DOVOLJNO VREMENA I NOVCA; naručiti crteže i fotografije od VRHUNSKIH PROFESIONALACA i POŠTOVATI AUTORSKA PRAVA.

Primjer vizualnog sadržaja na stalnoj izložbi, Haus der Berge, Nacionalni park Berchtesgaden, Njemačka, autorica fotografije: Iva Klarić Vujović

Projektni zadatak

Važno je napraviti jasan projektni zadatak za ilustratore, fotografe, kartografe, maketare i ostale autore vizualnih sadržaja.

Projektni zadatak treba sadržavati:

- NAZIV MOTIVA ilustracije/fotografije
- VIZUALNI PREDLOŽAK za izradu ilustracije/fotografije
- TEHNIČKE UPUTE za izradu ilustracije/fotografije:
MIN. FORMAT A4, 300 DPI, 1-3 MB
- VIZUALNI PREDLOŽAK STILA ilustracije/fotografije
- DODATAN OPIS STILA ilustracije – npr. *jednostavan crno-bijeli crtež s vrlo malo detalja*
- NAPOMENA ZA AUTORA – što je važno istaknuti
- PROVJERA TOČNOSTI MOTIVA – stručnjak treba pregledati i odobriti točnost motiva u projektnom zadatku te točnost ilustracije/fotografije nakon izrade/dobavljanja

Crteži/ilustracije

Crtežima se može komunicirati jako puno detalja i informacija. Stoga tekst može biti kratak i sažet.

Crteži se mogu koristiti u razne svrhe:

- **POKAZUJU KAKO IZGLEDA** ono o čemu interpretacijska oznaka govori (npr. kako izgleda akacija)
- **PRIČAJU PRIČU** o onome o čemu se govori (npr. o posebnoj simbiotskoj vezi akacije i mrava: mravi žive u trnju akacije i tako štite drvo od insekata)
- mogu se koristiti u **DEKORATIVNE SVRHE** (npr. crtež trnja akacije može se koristiti kao obrub).

Za izradu i korištenje crteža važno je na umu imati sljedeće:

- **MONOKROMNI CRTEŽI** najpraktičniji su jer ih je lako skenirati.
- U situacijama u kojima stručni detalji nisu toliko bitni, može se razmišljati i o korištenju **DRVOREZA, LINOREZA, KOLAŽA** ili drugih oblika ilustracije.
- Mogu se koristiti i skenovi postojećih crteža ili za interpretacijske potrebe posebno naručenih **ULJA NA PLATNU** koja se stilski uklapaju u interpretacijski program.
- **KARIKATURE** (humoristične) mogu biti korištene kako bi dale dodatno svjetlo na ono o čemu se govori.
- Dobro je crtežima prirode dodati i **LJUDSKE LIKOVE**.
- Dobro je koristiti isti **STIL CRTEŽA** na izložbi ili ih strukturirati tako da svaki stil prikazuje drugu razinu informacije, ali treba paziti da su **STILOVI USKLAĐENI** i da čine vizualno privlačnu cjelinu!

Fotografije

Fotografije su još uvijek najčešći vizualni interpretacijski medij. Pri odabiru i upotrebi fotografija važno je:

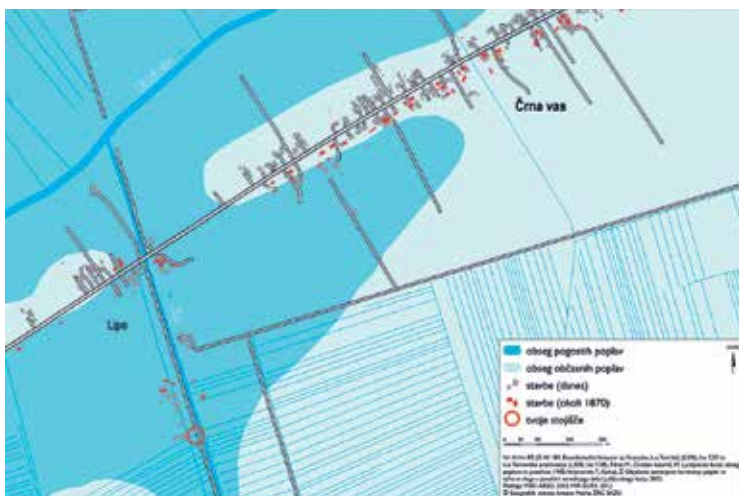
- Koristiti fotografije kako bi se **ISPRIČALA ZANIMLJIVA PRIČA**.
- Koristiti prizore koje ne zbunjuju publiku.
- Koristiti fotografije koje ilustriraju ono o **ČEMU SE GOVORI**.
- Koristiti **VRHUNSKE FOTOGRAFIJE PROFESIONALACA**

te izbjegavati korištenje fotografija s pametnih telefona. Vrhunska djela profesionalnih fotografa će fenomenima iz prirode osigurati *dodanu* vrijednost.

Zemljopisne karte

Ako se na oznakama koriste zemljopisne karte, one moraju biti jasne i razumljive. Savjeti za korištenje zemljovida i zemljopisnih karata:

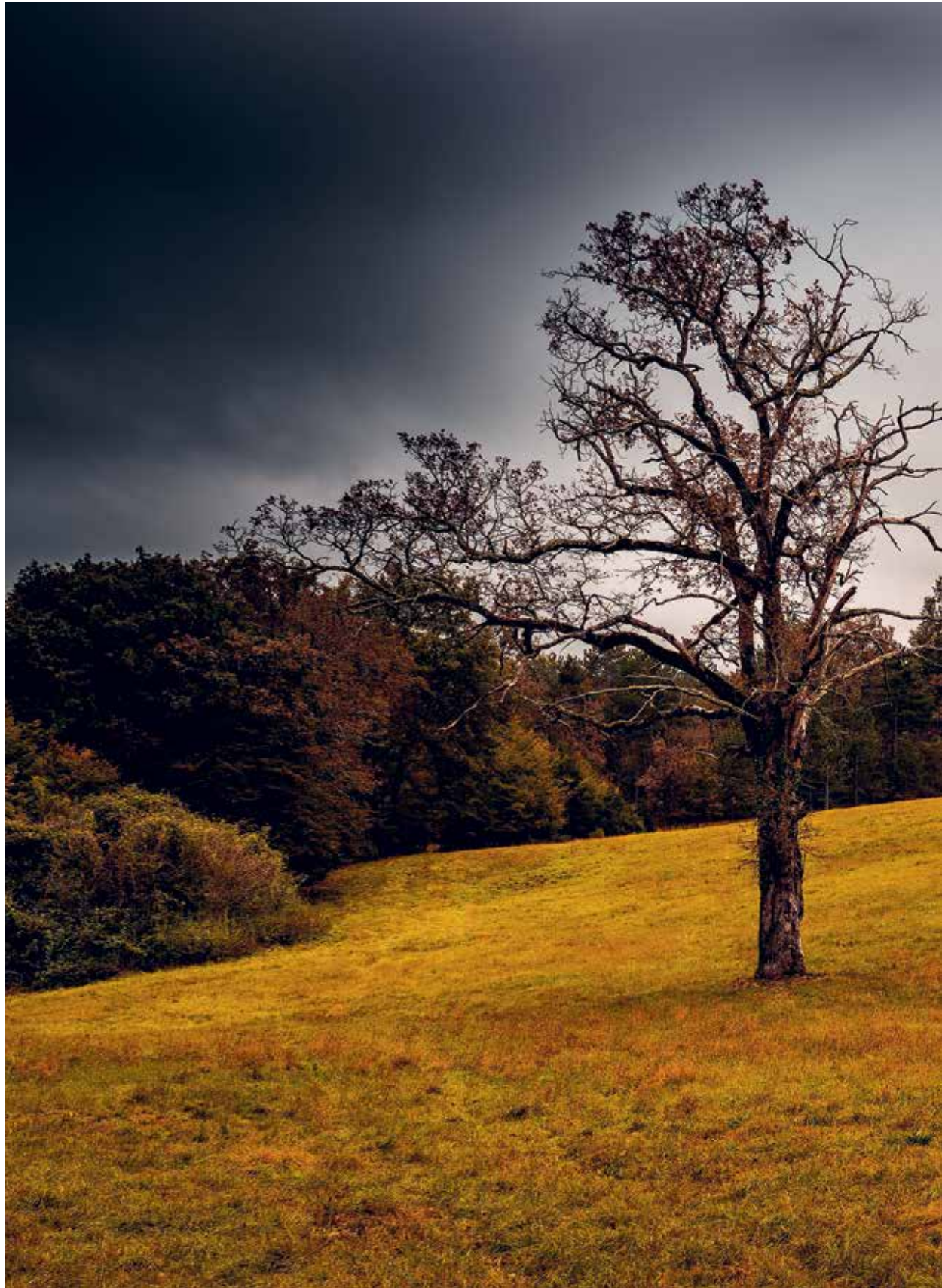
- Osigurati **AUTORSKA PRAVA** za korištenje karte.
- Na karti prikazivati samo **NAJNUŽNIJE INFORMACIJE**.
- Karta mora biti **DOVOLJNO VELIKA**.
- Dizajn mora biti **JASAN I RAZUMLJIV**.

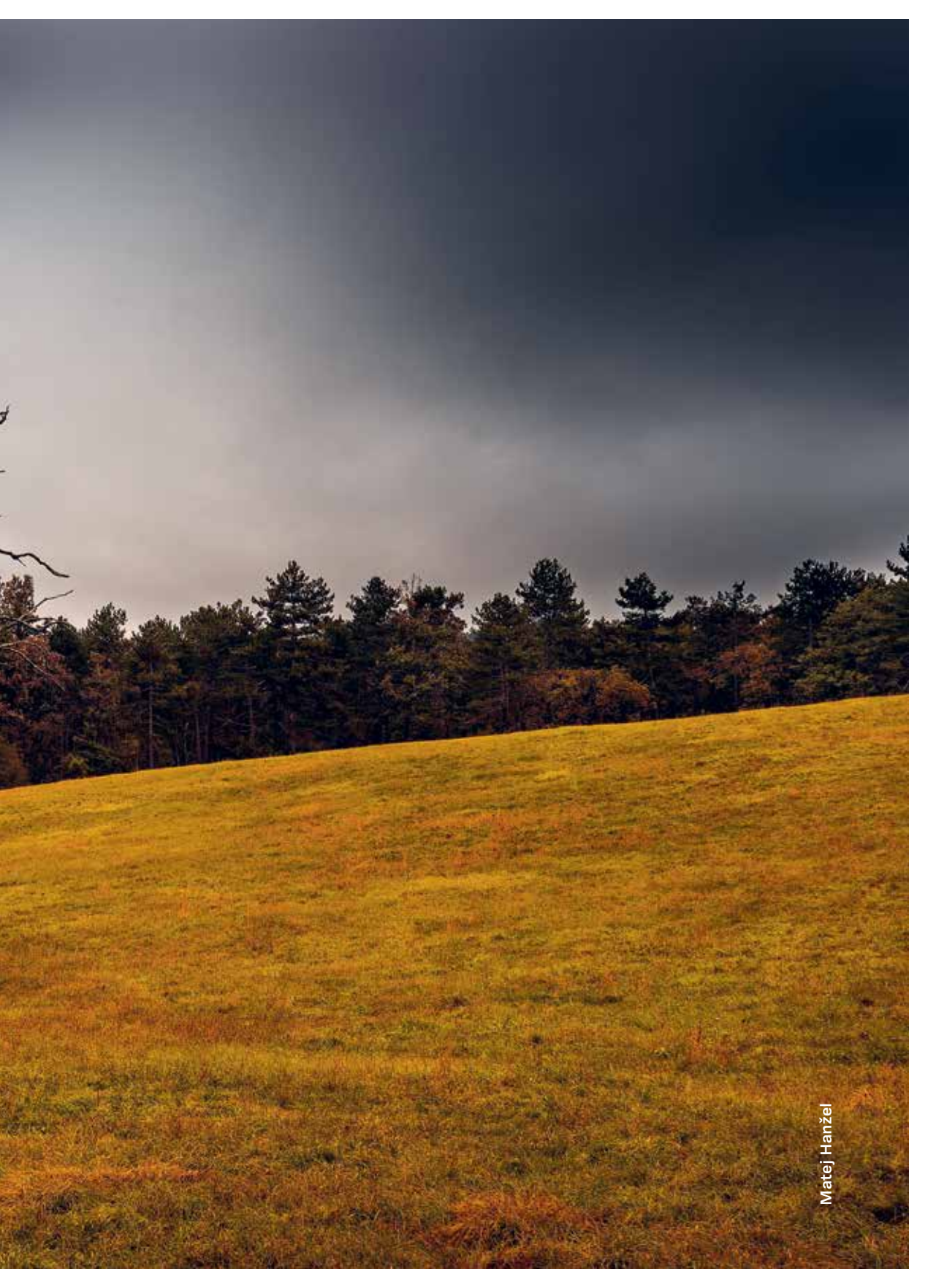

Karta s prikazom poplavljenih područja na Poučnoj stazi Okljuk u Ljubljanskem barju, Slovenija

Jack Lorget

Literatura

Beech, M.G. Foxton Canal Museum. Visitor and Heritage Centers. Internet: https://www.waterways.org.uk/pdf/restoration/muse-um__visitor_and_heritage_centres (19.11.2019.)

Bognar, L., Matijević, M. 2005: Didaktika. Zagreb.

Brochu, L. 2003: Interpretative planing: The five M-Model for Succes- full Planning Projects. Singapore.

Carter, J. 2001: A sense of Place - An interpretive planning handbook, Internet: http://portal.uni-freiburg.de/interpreteurope/service/publications/recommended-publications/carter_sense-of-place.pdf (13.11.2019.)

Chi, M.T.H., Bassok, M: Lewis, M.W., Reimann, P., Glasses, R. 1989: Self-explanations: How students study and use examples in learning to solve problems. Cognitive Science 13

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2019. Internet: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> (20.3.2019.)

Davis, P. 1999: Ecomuseums: a Sense of Place. London & New York.

Derrett, R. 2003: Festivals, events and the destination. Festival and Event Management. An international arts and culture perspective. Oxford.

Kostović-Vranješ, V. 2015: Baština - polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj. Internet: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=222661 (14.11.2019.)

Fountain, S., 1995. Education for Development: A Teacher's Reso- urce for Global Learning. Internet: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000100129> (10.11.2018.)

Heritage 2019. Internet: www.unesco.org/culture/heritage/intangi-ble/treasures/html_eng/method.htm (20.3.2019.)

Howard, P. 2003: Heritage: management, Interpretation, identity. London & New York.

International Council of Museums (ICOM) 2019. Internet: https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/2017_ICOM_Statutes_EN.pdf (5.3.2019.)

Kolb, D.A., 1984: *Experimental Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey.

Ludwig, T. 2015: *Interpretative Guide Manual – Sharing Heritage with People*. Werleshausen.

Maggi, M., Falletti, V. 2000: *Ecomuseums in Europe. What they are and what they can be.: working paper 137*. Torino.

Martin Piñol, C. 2011: *Novi obrazac kulturnih ustanova: Primjer katalonskog centra za interpretaciju romanike*. *Informatica Museologica* 42 – 96.

Martinko, J. 2012: *Radionica – metoda interaktivnog učenja i pouča- vanja odraslih*. *Andragoški glasnik* 16.

Mc Kercher B., Cros H. du. 2002: *Cultural Tourism. The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. New York.

Miguel, R. de 1866: *Nuevo diccionario latino-español etimológico*. Madrid.

Montfort, J.M., Varine, H. de. 1996: *Ville, culture et développement*. BBF 4

Morales, J. 1983: *Praktični vodič za interpretaciju baštine*. Sevilla.

Morić, I., Aliković, Ć., Raičević, M. 2015: *Vodič za poznavanje ma- slinovog ulja.*, Internet: <http://www.maslinada.com/wp-content/uploads/2018/02/Vodic.pdf> (13.11.2019.)

Museum definition 2019. Internet: <https://icom.museum/en/activi-ties/standards-guidelines/museum-definition/> (5.2.2019.)

Museums 2019. Internet: <https://en.unesco.org/themes/museums> (5.2.2019.)

Nesnovna dediščina 2019. Internet: <https://www.gov.si teme/nesnovna-dediscina/> (23.10.2019.)

Perić, I. 2011: *Muzejske izložbe. Završni rad*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Osijek.

Premična kulturna dediščina 2019. Internet: https://sl.wikipedia.org/wiki/Premi%C4%8Dna_kulturna_dedi%C5%A1%C4%8Dina (18.10.2019.)

Prirodna baština RH 2019. Internet: <https://sites.google.com/site/geografijarepublikehrvatske/prirodna-bastina-rh> (22.9.2019.)

Punat, toš, Stara placa 1 2019. Internet: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212&kdId=391395735> (15.2.2019.)

Ragužin, A. 1991: Punat, Knjiga 2. Krk.

Risk, P. 1995: Interpretation and Emotion: Making Heritage Live. Faculty publications Texas.

Sesar, J. 2014: Rezidencijalni programi i perspektive njihova razvoja. Internet: <https://www.kulturpunkt.hr/content/rezidencijalni-programi-i-perspektive-njihova-razvoja> (19.11.2019.)

Svjetska prirodna i kulturna baština 2019. Internet: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59130> (12.11.2019.)

The value of museums: Stronghold for museum institutions in times of financial instability 2019. Internet: https://www.ne-mo.org/fileadmin/Dateien/public/NEMONews/nemoNews_1-11www.pdf (5.2.2019.)

Tilden, F. 1957: Interpreting our Heritage. North Carolina.

Učili smo od profesionalaca kako se radi suhozid 2019. Internet: <http://www.dragodid.org/ucili-smo-od-profesionalaca-kako-se-radi-suhozid/> (15.2.2019.)

Visitor Center, Policy, Directive and Standard, and Guiedlines Internet: [http://www.usbr.gov/recreation/publications/VstrCntr_Pol-DS-Guide_complete_\(09-07-07\).pdf](http://www.usbr.gov/recreation/publications/VstrCntr_Pol-DS-Guide_complete_(09-07-07).pdf) (5.3.2019.)

What Are the Major Performing Arts? 2019. Internet: http://www.teach-nology.com/teachers/subject_matter/arts/performing/ (18.11.2019.)

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima 2019. Internet: <https://www.zakon.hr/z/373/Zakon-o-arhivskom-gradivu-i-arhivima> (10.6.2019.)

Zakon o knjižnicama 2019. Internet: <https://www.zakon.hr/z/745/Zakon-o-knji%C5%BEicama> (10.6.2019.)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara RH 2019. Internet: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>, (13.11.2019.)

Zaštićena područja 2019. Internet: <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/zastita-prirode/zasticena-podrucja/1188> (22.9.2019.)

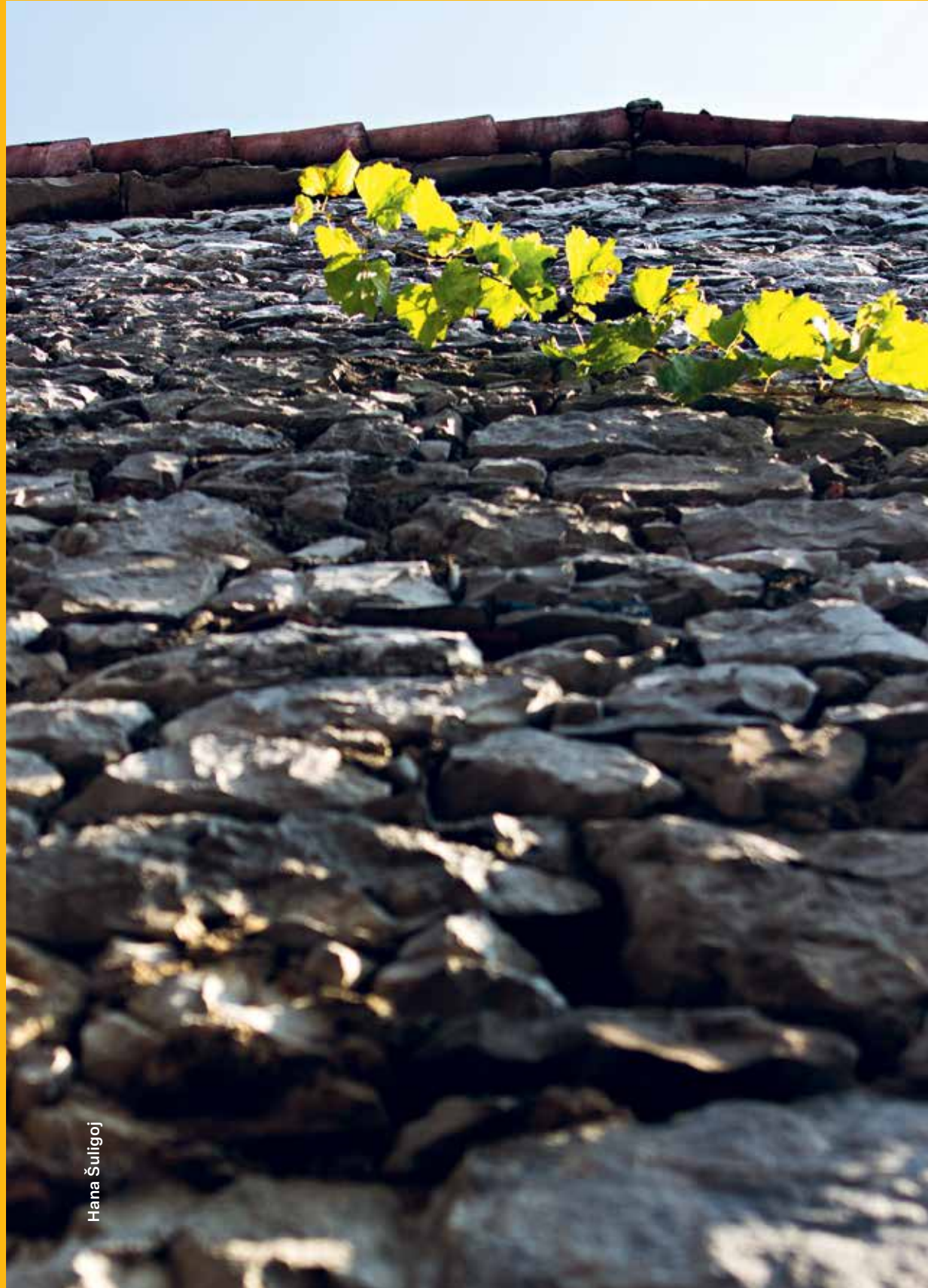
Žic-Teklin, A. 2018: Puntarski kod. Rijeka.

Jože Simonič

Hana Šuligoj

Interreg

SLOVENIJA - HRVAŠKA
SLOVENIJA - HRVATSKA

Evropska unija | Evropski sklad za regionalni razvoj
Evropska unija | Evropski fond za regionalni razvoj

Priručnik za interpretaciju baštine